

MASTERUPPSATS I BIBLIOTEKS- OCH INFORMATIONSVETENSKAP
AKADEMIN FÖR BIBLIOTEK, INFORMATION, PEDAGOGIK OCH IT

Barnbiblioteket skrivs fram

En diskursanalytisk undersökning av texter om barnbibliotek

Jenny Fant

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

© Jenny Fant

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna uppsats
– helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande.

Svensk titel: Barnbiblioteket skrivs fram. En diskursanalytisk undersökning av texter om barnbibliotek

Engelsk titel: Writing the children's library. A discourse analysis of texts about children's libraries

Författare: Jenny Fant

Färdigställt: 2021

Abstract: The aim of this master's thesis is to create knowledge about the way the library and the child as a user are portrayed in texts for children by examining discourses. Knowledge about discourses is important as they can have real consequences and influence library services and use. The thesis poses the following questions: *How is the library as a place portrayed in the texts? How is the library used in the texts? What subject positions do the texts convey?* Ten children's books and informational texts from ten public library websites were studied using discourse analysis. The method used was based on Mouffe's and Laclau's discourse theory as well as analysis models by Åse Hedemark. The library as a place were mainly portrayed as having physical books. The uses portrayed included loaning and reading printed books, studying, creative activities and using the library as a meeting place. Four discourses were identified in the study: the book discourse, the preservation discourse, the learning discourse, and the living room discourse. Several subject positions were identified within the discourses, including the position of the librarian as having power over knowledge in the preservation discourse, and the user as either completely dependent on librarians and other adults or completely independent in the learning discourse. Another important result was the library as a low-intensive meeting place in the living room discourse. Here the user's subject position included having an inherent right to use of the library's space and services.

Nyckelord: Diskursanalys, diskursteori, folkbibliotek, subjektpositioner, barn, barnlitteratur, hemsidor, informationstexter

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
1.1	PROBLEMFÖRMULERING OCH SYFTE.....	2
1.2	FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
1.3	DISPOSITION.....	2
2	TIDIGARE FORSKNING	4
2.1	BIBLIOTEKARIEN OCH BIBLIOTEKET I POPULÄRKULTUR OCH SKÖNLITTERATUR.....	4
2.1.1	<i>Bibliotek, bibliotekarier och barnlitteratur</i>	6
2.2	FOLKBIBLIOTEKETS FUNKTIONER.....	7
2.3	SAMMANFATTNING AV TIDIGARE FORSKNING.....	10
3	TEORI OCH METOD	12
3.1	DISKURSANALYS.....	12
3.1.1	<i>Subjekt och makt</i>	13
3.1.2	<i>Att göra diskursanalys</i>	14
3.1.3	<i>Diskursanalys inom biblioteks- och informationsvetenskap</i>	15
3.2	MATERIAL.....	18
3.3	METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT.....	20
4	TEMAN	22
4.1	BÖCKER.....	22
4.2	MÖTESPLATS.....	27
4.3	SKOLARBETE.....	30
4.4	INFORMATIONSSAMLING.....	31
4.5	KONST OCH KULTUR.....	33
4.6	BIBLIOTEKARIENS NÄRVARO ELLER FRÅNVARO.....	35
5	DISKURSER	39
5.1	BOKDISKURSEN.....	39
5.2	BEVARANDEDISKURSEN.....	40
5.3	BILDNINGSDISKURSEN.....	42
5.4	VARDAGSRUMSDISKURSEN.....	44
5.5	TEMAN INOM DISKURSERNA.....	45
6	SLUTSATSER OCH DISKUSSION	47
6.1	HUR FRAMSTÄLLS BIBLIOTEKSRUMMET?.....	47
6.1.1	<i>Biblioteksrummet i informationstexterna</i>	47
6.1.2	<i>Biblioteksrummet i de skönlitterära texterna</i>	48
6.2	HUR ANVÄNDS BIBLIOTEKET?.....	48
6.2.1	<i>Biblioteksanvändning i informationstexterna</i>	48
6.2.2	<i>Biblioteksanvändning i de skönlitterära texterna</i>	49
6.3	VILKA SUBJEKTSPOSITIONER SKRIVS FRAM?.....	50
6.3.1	<i>Subjektpositioner i bokdiskursen</i>	51
6.3.2	<i>Subjektpositioner i bevarandediskursen</i>	52
6.3.3	<i>Subjektpositioner i bildningsdiskursen</i>	53
6.3.4	<i>Subjektpositioner i vardagsrumsdiskursen</i>	53
6.3.5	<i>Diskussion kring subjektpositionerna</i>	54
6.4	FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING.....	55
7	SAMMANFATTNING	57
	KÄLLFÖRTECKNING	58

1 Inledning

I studien *Gør biblioteket en forskel?* drar de danska biblioteksforskarna slutsatsen att den läs- och biblioteksanvändning som intervjudeltagarna hade i barndomen även påverkade de biblioteksvanor som de hade som vuxna (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen, 2000). Vana att använda bibliotek är viktigt då, som Kerstin Rydsjö och AnnaCarin Elf skriver, det ger tillgång till: ”information och kulturupplevelser, stimulerar läslust och ger möjlighet att skapa egen kunskap” (Rydsjö & Elf, 2007, s. 24).

Ett av mina första möten med biblioteket var genom skönlitteratur, bland annat i Kitty-böckerna där detektiven besöker biblioteket för att lösa mysterier, i Harry Potter-böckerna där svaren på karaktärernas problem finns i bibliotekets magiska böcker som ibland är förbjudna för dem och i *Matilda* där läsningen innebär en verklighetsflykt (Dahl, 1988). Framställningarna jag tog del av i skönlitteraturen formade mina synsätt kring bibliotek.

Biblioteksforskaren Kerstin Rydbeck (2004) skriver att de bilder som ofta framträder kring bibliotek i skönlitteraturen är själva rummet. Det beskrivs som dammigt, som en plats där besökaren måste vara tyst och som en plats med kunskap som är oåtkomligt utan bibliotekariens hjälp. Vidare för Rydbeck argumentet att när vi väl tagit till oss sådana bilder så fortsätter de att påverka oss även om vi inte först prövar om de stämmer (Rydbeck, 2004). Det är således rimligt att påstå att den upplevelse som barn får av bibliotek, såväl i verkligheten som i det fiktiva, kan vara av betydelse livet ut. Att studera framställningar av bibliotek i texter för barn kan därför vara givande för att skapa kunskap kring vilka synsätt, eller diskurser, om barnbibliotek som återfinns.

En forskare som studerat diskurser i debatter om folkbibliotek är Åse Hedemark (2009; 2018). Hennes forskning visar bland annat att det finns en tydlig bokdiskurs, det vill säga att biblioteket kopplas till tryckta böcker och litteraturförmedling. En potentiell problematik kring denna diskurs är att den riskerar att göra så att folkbiblioteket främst associeras med tryckta böcker, och att bibliotekets övriga tjänster hamnar i skymundan. Detta kan i sin tur leda till minskad legitimitet för folkbiblioteken (Hedemark, 2009). Diskurser kan alltså få verkliga konsekvenser för användningen av bibliotek samt bibliotekens service. Att undersöka diskurser av bibliotek bidrar till att synliggöra synsätt och därmed också potentiella konsekvenser.

Att studera diskurser inom texter för barn synliggör också hur barn konstrueras som användarkategori. Barnböcker är inte skrivna av den grupp som de behandlar utan de fiktiva barnen är skrivna av vuxna. Likaså är informationstexter skrivna av vuxna för barn. Det är alltså de vuxna som skriver fram bibliotekens rum och tjänster för barn, men även hur barnen interagerar med de möjligheter och begränsningar som framställs. Det är viktigt att studera hur vuxna konstruerar barn i samband med bibliotek eftersom det kan påverka de tjänster som barn får ta del av på bibliotek.

I denna uppsats kommer jag att undersöka framställningar av bibliotek i böcker riktade till barn och bibliotekhemsidors informationstexter till barn för att synliggöra diskurser kring barn och bibliotek.

1.1 Problemformulering och syfte

Att studera texter om bibliotek som riktar sig till barn skapar kunskap om vilka diskurser kring barn och bibliotek som återfinns och vilka konsekvenser dessa diskurser kan få. Det kan även bidra till att problematisera hur biblioteket och barn som användare skrivs fram i olika typer av texter.

Skönlitteratur ingår i ett större sammanhäng och kan säga något om hur bibliotek beskrivs på samhällsnivå, och att då undersöka hur biblioteken beskrivs och används i barnlitteratur är relevant för att bredda förståelsen av synen på bibliotek.

Allt större del av bibliotekens tjänster görs tillgängligt digitalt och många av Sveriges folkbiblioteks hemsidor har informationstexter för barn om biblioteket. Det digitala mötet med biblioteket är en relevant del av biblioteksanvändningen. Bibliotekens hemsidor och deras informationstexter kan också säga något om hur biblioteken beskrivs av biblioteken själva.

I denna uppsats studerar jag hur biblioteket framställs i texter om bibliotek som riktar sig till barn. Syftet är att skapa kunskap om de diskurser om bibliotek som återfinns i texter riktade till barn för att ge insikt om vilka subjekspositioner som finns inom diskurserna och vilka potentiella konsekvenser dessa subjekspositioner och diskurser kan leda till.

1.2 Frågeställningar

Uppsatsen ställer följande frågor:

- Hur framställs biblioteksrummet i de valda texterna?
- Hur används biblioteket i de valda texterna?
- Vilka subjekspositioner skrivs fram i de valda texterna?

1.3 Disposition

Nedan följer en kortfattad beskrivning av uppsatsens innehåll.

Kapitel 1 består av inledning, problemformulering och syfte, frågeställningar och disposition.

Kapitel 2 behandlar tidigare forskning. Här redogörs för forskning kring framställningar av bibliotek och bibliotekarier i skönlitteratur och populärkultur, bibliotek och bibliotekarier i barnlitteratur och forskning kring synsätt om folkbibliotekets funktioner. Kapitlet avslutas med en kort sammanfattning om den tidigare forskningen.

Kapitel 3 behandlar teori och metod. Kapitlet börjar med en redogörelse av diskursanalys med fokus på Laclau och Mouffes (2008) diskursteori, följt av diskursanalys inom biblioteks- och informationsvetenskap. I avsnitt 3.2 redogörs för det valda materialet för undersökningen. I avsnitt 3.3 diskuteras metod och tillvägagångssätt för den aktuella undersökningen.

Kapitel 4 och 5 utgörs av resultat och analys. Första analyskapitlet består av de teman som identifierats i texterna. Kapitel 5 består av de diskurser som temana ger uttryck för.

I kapitel 6 fördjupas analysen i en diskussion och uppsatsens frågeställningar besvaras.

I kapitel 7 ges en sammanfattning av uppsatsen.

2 Tidigare forskning

I detta kapitel redogörs för tidigare studier kring biblioteket och bibliotekariens framställning i populärkultur och skönlitteratur. Avslutningsvis ges en redogörelse för forskning kring synen på hur folkbibliotek används samt diskurser om folkbibliotekens funktioner. De presenterade studierna om folkbibliotekets funktioner är alla nordiska, vilket är en medveten avgränsning för att begränsa omfattningen av avsnittet. Få av studierna om biblioteket i skönlitteratur är svenska eller nordiska, med undantag för Rydbecks (2004) studie om bibliotekariestereotyper i text och bild och den norska antologin *Biblioteket i litteraturen* av Skjerdingsstad och Tveit (2019). Anledningen att få nordiska studier redogörs för är att få studier kring ämnet har gjorts i de nordiska institutionerna.

Detta kapitel kommer, förutom att redogöra för forskningsläget, visa att vissa förhållningssätt kring bibliotek är återkommande. Dessa förhållningssätt är synen på böcker och bokläsning som centralt i texter om bibliotek, vilket återfinns såväl i studier kring bibliotek i skönlitteratur och i diskurser kring bibliotekens uppdrag. En annan sådan syn är biblioteken som plats för kunskap och information, och bibliotekarien som informationsförmedlare eller kunskapens väktare. En kort sammanfattning och diskussion om detta kommer att ges efter redogörelsen av den tidigare forskningen.

2.1 Bibliotekarien och biblioteket i populärkultur och skönlitteratur

Flera tidigare studier kring bibliotek i litteratur har fokuserat på bibliotekariestereotyper och bibliotekariers framställning i populärkultur. De amerikanska biblioteks- och informationsvetenskapsforskarna Brown-Syed och Barnard Sands (1997) skriver om en databas av skönlitteratur bestående av 121 verk som beskriver bibliotekarierna och redogör för ett antal stereotyper. Dessa stereotyper är bibliotekarien som kunskapens väktare, som lömsk, knäpp och klumpig, som en renässansperson (vilket författarna beskriver som någon smart och attraktiv) och som föremål för åtrå (Brown-Syed & Barnard Sands, 1997). Liknande resultat återfinns bland annat hos Vilariño Picos (2011) och i Rydbecks (2004) paper som dessutom identifierar stereotyper kring den tråkiga, frigida bibliotekarien och den manhaftiga och stränga bibliotekarien. Vidare skriver Rydbeck, vars paper har ett fokus på svensk eller svensköversatt skönlitteratur, att då bibliotekarien är en vacker, ung och sexuell varelse så är det förenat med ondska; den erotiska bibliotekarien är också en seriemördare eller en vampyr (Rydbeck, 2004). Om den manliga bibliotekarien skriver den amerikanska bibliotekarien Dickinson (2003) som drar slutsatsen att stereotyper kring manliga bibliotekarierna ändras i samband med att yrket ändras, det vill säga att när bibliotekarieryrket främst bestod av manliga akademiker så var det stereotypen att en bibliotekarie var välutbildad och allvarlig, men allteftersom yrket blev mer kvinnodominerat ändrades stereotypen kring den manliga bibliotekarien till att vara svag och besatt av böcker och organisering (Dickinson, 2003).

Flera av studierna kring bibliotekarier i skönlitteratur och populärkultur beskriver bibliotekariernas egenskaper som antingen positiva eller negativa (se bl.a: Heylman, 1975; Myers, 1998; Maynard & McKenna, 2005; Vilariño Picos, 2011). Detta är speciellt tydligt i den amerikanska forskaren Marcia Myers (1998) undersökning om bibliotekarier i science fiction och fantasy. Myers ger lite utrymme åt stereotyper i det undersökta materialet och lägger istället fokus på huruvida beskrivningarna av bibliotekariekaraktärerna är positiva eller negativa. Även om Myers resultat visar på fler positiva än negativa beskrivningar för hon argumenterar att bibliotekarier bör arbeta för att förbättra bilden av yrket (Myers, 1998, s. 13–15). I flera tidigare studier verkar det alltså finnas ett syfte eller ett mål med att bibliotekarier i populärkultur ska framställas positivt för att således kunna ge ett gott intryck på konsumenterna av kulturen. Flera av de nämnda studierna tar utgångspunkt i den amerikanska bibliotekarien och forskaren Heylmans (1975) studie om bibliotekarier i barn- och ungdomslitteratur (se bl.a. Myers, 1998; Maynard & McKenna, 2005). Heylman inleder artikeln ”Librarians in Juvenile Literature” med att presentera ett problem med bibliotekariers självbild:

But of all job categories, librarians are far and away the most paranoid about their image. Much as we love our jobs, we don't even try to defend ourselves. Indeed, we are enormously flattered should new acquaintance exclaim, 'You, a librarian? I never would have guessed it!' And we all know exactly what he or she means (Heylman, 1975, s. 25).

Heylman beskriver en så negativ bild av bibliotekarieyrket att inte ens bibliotekarier vill associeras med yrket, och ställer sedan frågan om böckerna som hon växt upp med att läsa kan ha bidragit till att skapa den oerhört negativa synen på yrket (Heylman, 1975). Emellertid är studien ganska gammal och reflekterar nödvändigtvis inte situationen idag. Likväl verkar det återkommande fokuset i tidigare studier om värderingar av egenskaper hos bibliotekarier i skönlitteratur komma från en problemställning kring varför bibliotekarieyrket ses som negativt eller en vilja att framställa bibliotek och bibliotekarier som något positivt. Denna problematisering är inte aktuell i denna uppsats då det leder till flera följdfrågor där den mest uppenbara är: enligt *vem* är framställningar av bibliotek och bibliotekarier positiva eller negativa? Ett exempel på en sådan framställning är när manliga bibliotekarier framstår som feminina eller kvinnliga bibliotekarier framstår som maskulina (Dickinson, 2003; Rydbeck, 2004). Synen på kön och könsuttryck ändras kontinuerligt och en feminin man eller en maskulin kvinna behöver inte tolkas som något negativt, utan kan tvärtom ses som något positivt beroende på sammanhanget där beskrivningen förekommer och vilken publik som tar del av den. En sådan diskussion är bortom omfånget för denna uppsats.

Samtidigt som flera studier har gjorts kring framställningar av bibliotekarier så är det få studier som fokuserar på beskrivningar av själva biblioteksrummet och biblioteksanvändandet i skönlitteratur. Rydbeck (2004) fokuserar på bibliotekariestereotyper men skriver även kort om biblioteket i sitt paper och påpekar att även om många bibliotekstjänster är tillgängliga utan att användaren behöver besöka fysiska bibliotek så är detta ännu inte märkbart i litteraturen vid tiden för hennes undersökning. Vidare skriver Rydbeck att biblioteksmiljön i litteraturen beskrivs som dammig, som en plats med många regler, där besökarna måste vara tysta, och en plats som ruvar på kunskapen (Rydbeck, 2004, s. 3–5). Rydbeck betonar även att den bild som är starkast

förknippad med bibliotek är boken som fysiskt objekt eller symbol (Rydbeck, 2004, s. 5).

En stor del av den tidigare forskning som redogjorts för här är minst 15 år gammal. En nyare publicering är antologin *Biblioteket i litteraturen* av Skjerdingsstad och Tveit (2019). Skjerdingsstad och Tveit påpekar att även om det är rimligt att tänka sig att det redan forskats grundligt om bibliotek och arkiv i litteraturen så är detta inte fallet (Skjerdingsstad & Tveit, 2019, s. 26). Författarna ponerar, emellertid utan att gjort någon statistisk analys, att de mest citerade författarna i studier om bibliotek i skönlitteratur är Umberto Eco (1932–2016) och Jorge Luis Borges (1899–1986) i samband med Eco (Skjerdingsstad & Tveit, 2019, s. 27). Även jag har märkt att Umberto Eco, specifikt hans roman *Rosens namn* (1983) och framställningar av bibliotek i denna, är vanligt förekommande i studier om bibliotek och bibliotekarierna i skönlitteratur (Garralón, 1996, s. 41; Brown-Syed & Barnard Sands, 1997, s. 21–22; Rydbeck, 2004, s. 5; Vilariño Picos, 2011). Rydbeck associerar *Rosens namn* med bilden av biblioteken som plats för kunskap och bibliotekarierna som kunskapens väktare (Rydbeck, 2004, s. 5). Även Skjerdingsstad och Tveit betonar temat om att skapa och överföra kunskap, eller hålla tillbaka och förstöra kunskap, i *Rosens namn* (Skjerdingsstad & Tveit, 2019, s. 29).

I den tidigare nämnda antologin ingår Silje Hernæs Linharts artikel ”De som savnet bøker” (2019) där hon diskuterar boken och bibliotekets roll i främst norsk och svensk litteratur. Bland annat diskuterar hon hur karaktärerna i det undersökta materialet går till väga för att skaffa sig läsmaterial och huruvida de besöker biblioteket. Linhart skriver att det finns en tanke kring klass och tillhörighet i litteraturens biblioteksbesök som yttrar sig bland annat i hur en besökare bör vara klädd. Hon ger bland annat exemplet på Olof i Eyvind Johnsons *Romanen om Olof* (1992) som väljer att inte besöka biblioteket då han har för dåliga kläder, och Adrian i Ivar Lo-Johanssons *Kungsgatan* (1955) som vill läsa men inte besöker biblioteket förrän efter han fått ett jobb (Linhart, 2019).

2.1.1 Bibliotek, bibliotekarierna och barnlitteratur

Det finns relativt få studier kring bibliotekarierna och biblioteket i barnlitteratur, och flera är mer än tio år gamla. Det kan alltså finnas ett behov av nyare studier inom området.

I studier om bibliotekarierna och bibliotek i barnlitteratur diskuterar ofta författarna om bibliotekarierna är positiva förebilder eller om beskrivningarna ger läsaren ett positivt intryck av bibliotekarierna, biblioteket och dess tjänster. En viss betoning ges här alltså på huruvida barnböcker förmedlar en positiv bild av bibliotek som kan uppmuntra barn att använda bibliotek (Heylman, 1975; Garralón, 1996; Yontz, 2003; Maynard & McKenna, 2005). Den spanska forskaren Ana Garralón (1996) undersökte 44 barnböcker utgivna mellan 1975–1996 på flera olika språk vilka alla översatts till spanska. Garralón påpekar att biblioteket framställs i få barnböcker vilket innebär att den litterära bilden av bibliotek inte beskriver de förändringar och den modernisering som sker på bibliotek (Garralón, 1996, s. 26–27).

Yontz (2003) undersökning av 35 barnböcker publicerade i USA visar att bibliotekarierna framställs som omhändertagande, hjälpsamma och energiska.

Majoriteten är vita kvinnor, emellertid med något mer mångfald i böcker publicerade efter 1970 (Yontz, 2003, s. 91). Att bibliotekarien i barnlitteratur oftast är kvinna är ett resultat som även framkommer hos bland andra Garralón (1996) och Maynard och McKenna (2005).

Maynard och McKenna är två brittiska forskare inom biblioteks- och informationsvetenskap vars undersökning av tre barnböcker visar på att beskrivningar av biblioteket i det undersökta materialet lägger större fokus på bibliotekens funktioner och användning och mindre på bibliotekets utseende (Maynard & McKenna, 2005, s. 128). Tveit (2019) skriver om Roald Dahls *Matilda* (1988) där biblioteket främst är till för läsaren, litteraturen och förmedlingen, och där biblioteket också fungerar myndiggörande för huvudkaraktären (Tveit, 2019, s. 226, 229). Forskning om barnbibliotek i skönlitteratur visar på ett fokus på litteratur och förmedling. Detta fokus återfinns i forskning om bibliotek i skönlitteratur för vuxna. Emellertid har forskning om fiktiva barnbibliotek ett större fokus på bibliotekarien.

Som nämnt så finns det inte en stor mängd forskning om biblioteket i barnlitteratur. Däremot finns det mer forskning kring barnlitteratur och dess roll i samhället. En forskare som skrivit om barnlitteratur är Lena Kåreland som författat bland annat böckerna *Barnboken i samhället* (2013) och *Skönlitteratur för barn och unga* (2015). I den senare diskuterar hon bland annat barnlitteraturens framväxt och hur barnboken kan indelas och analyseras utifrån olika vetenskapliga teorier och metoder. Kåreland beskriver även vanligt förekommande teman samt roller som barn intar i barnböcker. En sådan roll eller tema, vilken hon kallar för ”det kompetenta barnet”, ger uttryck för barn som står för förnuftet och får de vuxnas ansvar. I detta tema är de vuxna inte närvarande, eller så har de avsagt sig vuxenrollen (Kåreland, 2015, s. 127). Kårelands texter är givande för att ge en ingång i hur barnböcker kan undersökas och tolkas.

2.2 Folkbibliotekets funktioner

Det har forskats mycket inom området bibliotek och dess identiteter, därmed är följande studier endast ett urval som säger något om hur biblioteket framställs i forskning.

En återkommande funktion för folkbibliotek är som en mötesplats där både planerade och oplanerade möten kan ske. I artikeln ”The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places” argumenterar den norske biblioteksforskaren Ragnar Audunson (2005) för att bibliotekets roll som lågintensiv mötesplats är nödvändig för samhällets demokrati. Audunson beskriver en lågintensiv mötesplats som en plats där individer i olika generationer och med olika socioekonomiska bakgrunder kan mötas, kommunicera och vara aktiva tillsammans, samt diskutera sociala och politiska frågor (Audunson, 2005). Vidare argumenterar han för att lågintensiva mötesplatser skapar tillit mellan individer som normalt sett inte umgås. Detta leder till en slags generaliserad tillit som håller ihop samhället (Audunson, 2005). Denna funktion beskrivs på några olika sätt av olika forskare. I forskningsprojektet *Bibliotek i förändring* som Lars Höglund (1997) ledde beskrivs denna funktion som ”samhällets vardagsrum”. Projektet undersökte användarnas och bibliotekspersonalens syn

på folkbibliotek. Genom en enkätundersökning svarade deltagare från 16 olika bibliotek på vilka av bibliotekets uppgifter som de ansåg vara viktiga, och på sju av biblioteken genomfördes även intervjuer. Det preliminära resultatet publicerades 1997 i *Svensk biblioteksforskning* (Höglund, 1997).

Thórsteinsdóttir och Arvidsson (1999) ger en mer djupgående analys av resultatet i en artikel två år senare. Thórsteinsdóttir och Arvidsson visar att de tre funktioner som ansågs viktigast var bibliotekets stöd till den formella utbildningen, barnverksamheten och bibliotekets roll som ”samhällets vardagsrum” i vilken bibliotekets funktion som lågintensiv mötesplats ingår. Funktionen ”det dagliga livet”, vilket innebär att ge information om sådant som användare behöver i det dagliga livet, kom på sista plats i undersökningen, och ”kulturcentrum” kom på näst sista plats. Författarna påpekar emellertid att undersökningen inte innehöll någon fråga om bibliotekets roll som förmedlare av skönlitteratur (Thórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999, s. 17). En annan fråga handlade om vilken grupp av användare som respondenterna ansåg var högst prioriterade. Högst prioriterade var barn, och lägst prioriterade var forskare (Thórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999, s. 19).

En annan studie som undersöker användares syn på folkbibliotekens funktioner är Jochumsen och Hvenegaard Rasmussens undersökning *Gør biblioteket en forskel?* (2000). Resultatet visar att deltagarna först associerar bibliotek till boklån, men efter lite betänketid framkommer biblioteket som olika former av platser, vilka forskarna delar upp i fyra kategorier: som kulturinstitution, som plats för information, offentliga kontor och som social samlingsplats (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen, 2000, s. 24–25). Jochumsen och Hvenegaard Rasmussens resultat går i linje med den modell för analys som Andersson och Skot-Hansen (1994) skapade och beskriver i *Det lokale bibliotek: afvikling eller udvikling*. Modellen är baserad på deras analys av folkbiblioteksverksamheten i tre olika danska lokalsamhällen. De fyra huvudfunktioner av bibliotek som forskarna redogör för är: kulturcentrum där kulturella och konstnärliga upplevelser ingår; kunskapscentrum som består av utbildning och lärande; informationscentrum, alltså att biblioteket tillhandahåller information till näringslivet, kommunen och användare i form av till exempel referenstjänster, samhällsinformation med mer, och; socialt centrum där bibliotekets funktion som mötesplats och vardagsrum betonas (Andersson & Skot-Hansen, 1994, s. 19).

Andersson och Skot-Hansens modell utgör grunden för en senare modell för analys av bibliotek av Jochumsen, Hvenegaard Rasmussen och Skot-Hansen (2012) vilken de kallar ”The four spaces”. Författarna skriver att ”The four spaces are not to be seen as concrete ‘rooms’ in a physical sense, but rather as possibilities that can be fulfilled both in the physical library and in cyberspace” (Jochumsen et al., 2012, s. 590). De fyra rummen utgör alltså de olika användningsområden som biblioteket har, vilka också kan interagera med varandra. De fyra rummen består av:

- ”Inspiration space”, vilket är rummet för meningsfulla upplevelser, bland annat genom berättande eller andra konstnärliga uttryck inom all media, kulturella mönster och genrer. Inspirationsrummet motsvaras av det som Andersson och Skot-Hansen (1994) benämner som ”kulturcentrum” och som Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen (2000) beskriver som ”kulturinstitution”.

- ”Learning space”, vilket betonas av upplevelser och myndiggörande och är det rum där användarna får tillgång till information och kunskap. Lärandrummet motsvaras av en kombination av det som Andersson och Skot-Hansen (1994) beskriver som ”kunskapscentrum” och ”informationscentrum” och av det som Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen (2000) beskriver som ”plats för information”.
- ”Meeting space”, det vill säga en mötesplats där både planerade och oplanerade sociala interaktioner sker. Både Andersson och Skot-Hansen (1994) och Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen (2000) beskriver en aspekt av bibliotek som social mötesplats.
- ”Performative space”, det vill säga en plats för kreativitet och skapande. Denna aspekt av bibliotek verkar i de tidigare modellerna av Andersson och Skot-Hansen (1994) samt Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen (2000) inkluderat i kulturaspekten, det vill säga det som i denna modell är ”Inspiration space”. Skillnaden här är uppdelningen av upplevelser och skapandet (Jochumsen et al., 2012, s. 590–593).

Liknande rum som de i ”The four spaces” återfinns i ”Från läsesal till levande bibliotek – barn, ungdomar och bibliotemsrummet” av Hvenegaard Rasmussen och Jochumsen (2010). Författarna skriver här om barnbibliotek och biblioteksrum. De beskriver barnbiblioteket ur ett historiskt perspektiv och diskuterar vilka aspekter som bör lyftas fram i framtidens barnbiblioteksrum. Barnbibliotekets funktion som mötesplats, som plats för lärande, som plats för upplevelser och som verkstad diskuteras vilket kan liknas vid ”The four spaces”. Vidare betonar författarna att biblioteket bör vara en levande plats vilket de beskriver som mångsidigt och föränderligt (Hvenegaard Rasmussen & Jochumsen, 2010).

Även Ilona Savolainen skriver om barnbibliotek ur ett historiskt perspektiv. Hon undersöker nio nedskrivna minnesdokument om barns upplevelser av finska folkbibliotek i ”Protecting books from readers: Children in Finnish public libraries, 1930–1959” (2020). Savolainen beskriver hur barnen till viss del undanhölls böcker eller inte fick tillgång till biblioteket på grund av barnens klasstillhörighet. Trots detta visade dokumenten på att barnen älskade biblioteket även om vissa av dem undvek det till en början. Samtidigt påpekar Savolainen att nedskrivna minnen för med sig problematik i fråga om trovärdighet då minnet inte är helt tillförlitligt (Savolainen, 2020).

I artikeln ”A Study of Swedish Children's Attitudes to Reading and Public Library Activities” undersöker Åse Hedemark (2012) 10-åringars attityder till läsning och läsfrämjande aktiviteter på bibliotek. Studien finner bland annat att läsfrämjande aktiviteter på svenska bibliotek fokuserar på tryckta böcker, vilket Hedemark argumenterar för kan leda till att vissa barn, vars läskunnighet tar uttryck i videospel eller andra medier, förbises. Vidare betonar Hedemark att de barn som deltog i läsfrämjande aktiviteter också var samma individer som redan hade en vana att läsa (Hedemark, 2012).

Hedemark har även analyserat hur folkbiblioteket framställs i det offentliga samtalet i avhandlingen *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006* (2009). Om avhandlingen skriver Hedemark: ”Min avhandling visar att biblioteksdebatter präglas av vissa dominerande synsätt, så kallade diskurser, om bibliotek” (Hedemark, 2018, s. 211). Hedemark identifierar tre diskurser. Den bokliga diskursen, som hon betonar även finns närvarande i biblioteksdiskussioner sedan tidigt 1900-tal, kan kopplas till begreppen om: ”[...] framförallt tryckta böcker, skönlitteratur av god kvalitet samt läsning” (Hedemark, 2009, s. 149). Allaktivitetsdiskursen identifierar Hedemark endast i materialet från 1970-talet, och kan kortfattat beskrivas som en diskurs kring vilken roll biblioteket bör ha i fråga om att vara aktiv kulturförmedlare. Den informationsförmedlande diskursen identifierar Hedemark i material från 1983 och framåt och kännetecknas av idén om att bibliotekets främsta uppdrag är att förmedla information (Hedemark, 2009). Hedemark studerar vidare om samma diskurser återkommer i senare debatter i texten ”Bevara eller förändra? En analys av debatter om folkbibliotek i dagspress 2007-2017” (Hedemark, 2018). Här finner hon att den bokliga diskursen fortfarande är närvarande, samt en diskurs som hon kallar förändringsdiskurs, i vilken bibliotekets andra funktioner diskuteras såsom informationsförmedlande verksamhet och plats för underhållning (Hedemark, 2018).

2.3 Sammanfattning av tidigare forskning

En återkommande diskurs i tidigare studier om bilden av biblioteket och användningen av biblioteket är det som Hedemark kallar för ”den bokliga diskursen” (Hedemark, 2009; 2018). Hedemark identifierar den bokliga diskursen i debattartiklar från 1970–2006 och återigen i debattartiklar mellan 2007–2017, och betonar den tryckta boken och läsningen som centralt för denna diskurs (Hedemark, 2009; 2018). I Jochumsens och Hvenegaards (2000) undersökning associerade deltagarna bibliotek främst med boklån, och i Hedemarks undersökning kring barn och bibliotek återfanns en syn på de tryckta böckerna som prioriterat andra former av läsning (Hedemark, 2012). Rydbeck (2004) betonar boken som fysiskt objekt eller symbol som centralt för skildringar av bibliotek, samt en bibliotekariestereotyp där bibliotekarien är besatt av böcker. Även Dickinson (2003) för fram en stereotyp kring den bokbesatta bibliotekarien. Tveit (2019) poängterar boken och läsandet som centralt för biblioteket i barnboken *Matilda* (Dahl, 1988).

Böcker och läsning, speciellt den tryckta boken och läsningen av denna, verkar alltså vara återkommande i studier kring hur biblioteket beskrivs i skönlitteratur såväl som i studier kring hur användare och bibliotekarier ser på bibliotekets funktioner och uppdrag. Ett annat återkommande synsätt på bibliotek är att det är en plats för kunskap och information och att bibliotekarien är den som förmedlar detta. Andersson och Skot-Hansen (1994) gör skillnad mellan kunskapscentrum och informationscentrum, men Jochumsen och Hvenegaard Rasmussen (2000) samt Jochumsen et al. (2012) betonar biblioteket som en plats för information och som ”learning space” respektive. Dessa platser eller utrymmen kan beskrivas som en kombination av kunskapscentrum och informationscentrum. Hedemark identifierar liknande synsätt i den informationsförmedlande diskursen och förändringsdiskursen (Hedemark, 2009; 2018). Även Thórsteinsdóttir och Arvidsson för fram synen

på biblioteket som ”stöd till den formella utbildningen” vilket är en aspekt av kunskap och information (Thórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999). I skönlitteraturen och populärkulturen ruvar biblioteket på kunskapen och bibliotekarien är kunskapens väktare (Skjerdingsstad & Tveit, 2019; Rydbeck, 2004; Garralón, 1996; Brown-Syed & Barnard Sands, 1997). Det verkar alltså finnas ett genomgående synsätt på biblioteket som plats för kunskap och bibliotekarierna som förmedlare av kunskap, men även som de som kan undanhålla kunskap. Att vara kunskapens väktare är både att ge kunskap och att inte ge den, vilket är speciellt tydligt i *Rosens namn* där bibliotekarien förstör kunskapen (Eco, 1983; Rydbeck, 2004; Skjerdingsstad & Tveit, 2019, s. 29).

Andra återkommande synsätt är biblioteket som en plats för kultur och som en mötesplats. Detta återfinns i de studier som presenterades i föregående avsnitt, men inte i de nämnda studierna kring biblioteket i skönlitteratur och populärkultur. Det verkar här alltså finnas en diskrepans där biblioteket är mer entydigt i framställningar inom skönlitteratur och annan media än vad det är i forskning kring synsätt om bibliotek. De mest återkommande associationerna kring bibliotek är de om böcker och läsning samt kunskap och information. Samtidigt är många av studierna äldre än tio år, och flera av studierna kring bibliotek i skönlitteratur och populärkultur är runt 20 år gamla. Det verkar således finnas ett behov av nyare forskning, och mer specifikt forskning kring nyare skönlitteratur, inom ämnet.

3 Teori och metod

I föreliggande uppsats använder jag diskursanalys. Diskursanalys är inte endast en analysmetod utan inbegriper både teoretiska och metodologiska ramar. Winther Jørgensen och Phillips kallar därför diskursanalys för "en pakettlösning" (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 10).

Det finns flera olika inriktningar av diskursanalys, i denna undersökning kommer jag att diskutera och använda den inriktning som kallas "diskursteori" där huvudverket är *Hegemonin och den socialistiska strategin* av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (2008), först utgiven 1985. Det är ett verk om politisk teori med syfte att inter文enera i den socialistiska strategidiskussionen. I inledningen till den svenska översättningen ifrågasätter Klas Gustavsson (2008) att bokens inflytande i Sverige främst har varit den diskursanalytiska metoden. Han skriver att detta är märkligt då boken egentligen innehåller väldigt lite resonemang om metodologiska och diskursteoretiska frågor (Gustavsson, 2008, s. 17–18). Visserligen redogör inte Laclau och Mouffe för metodologi men det är ändå ett givande verk för diskursteoretiska frågor då flera av texterna redogör för olika begrepp som är användbara i en diskursteoretisk analys. Winther Jørgensen och Phillips poängterar att Laclau och Mouffes texter är just teoriutveckling och därmed inte innehåller praktiska redskap för textanalys och att deras teori med fördel kan kombineras med inspiration från andra författare (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 31). Begrepp med mera kommer således att definieras med fokus på diskursteorin och praktiska tillvägagångssätt kommer att ta inspiration från andra författare.

De flesta diskursanalytiska inriktningar, diskursteori inkluderat, följer Michel Foucaults (1926–1984) uppfattning att diskurser är något som regelbundet sätter gränser för vad som ger mening, att sanning är något som skapas diskursivt och att subjekt skapas i diskurser (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 19–21). Även om Foucaults författarskap och teoribildning utgör en signifikant del av grunden för den diskursteori som jag kommer att utgå från så kommer jag att fokusera på Laclau och Mouffes verk och teorier.

Jag kommer först att beskriva diskursbegreppet och diskursteorin och hur den kan användas. Jag kommer sedan att diskutera diskursanalys inom biblioteks- och informationsvetenskap vilket kommer att visa varför diskursanalys är givande för fältet. Avslutningsvis redogör jag för det empiriska material som jag kommer att undersöka och förklarar det tillvägagångssätt som jag kommer att använda i föreliggande undersökning.

3.1 Diskursanalys

Diskursanalys är studiet av diskurser. En diskurs kan beskrivas som "ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)" (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 7). Det vill säga ett sätt att beskriva något, se på något eller behandla något. Språkets betydelse är viktigt för diskurser, det vill säga att diskursanalys innebär studiet av hur kunskap produceras genom språket. I föreliggande uppsats studerar jag alltså inte hur barn faktiskt använder bibliotek eller verkliga barnbibliotek, utan hur dessa företeelser beskrivs i ett valt material. Diskursanalys innebär oftast studiet av

texter, eftersom även intervjuer och samtal transkriberas när de ska undersökas. Hedemark (2009) studerar språket genom text i sin avhandling om debattartiklar om folkbibliotek. Hon undersöker inte här vad författarna av debattartiklarna vill säga med sina utsagor, utan vad texterna ger uttryck för. Sålunda innebär diskursanalys inte en ren textanalys utan texten sätts in i en samhällelig kontext. Samtidigt som språkets konstituerande roll är en viktig ståndpunkt inom diskursanalysen och vanligen är föremålet för diskursanalytiska studier, omfattar diskurser inom diskursteori inte endast språk utan alla sociala fenomen, det vill säga även sådana som inte sker språkligt. Winther Jørgensen och Phillips skriver att:

Materiellt sett konstitueras barn också som grupp i det fysiska rummet: de har egna institutioner som daghem och skolor, egna avdelningar på biblioteken och egna platser i parkerna, nämligen lekplatser. Dessa egna rum är en del av vårt samhälles diskurs om barn (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 42).

Materiella ting kan alltså också omfattas av en diskurs, och inom diskursteorin omfattar diskurser alla sociala fenomen, såväl språkliga som icke-språkliga, och allt meningsskapande sker diskursivt (Bergström & Ekström, 2018, s. 254). Samtidigt har just språket en central roll inom diskursanalys eftersom språket ses som formande av synen på verkligheten. Att allt meningsskapande sker diskursivt innebär att hur sanning uppfattas sker diskursivt. Det finns fortfarande en fysisk verklighet, men den fysiska verkligheten får mening först när den sätts in i en social kontext. Laclau och Mouffe skriver att:

En jordbävning eller en fallande tegelsten är händelser som förvisso finns, i den meningen att de sker här och nu, oberoende av min vilja. Men frågan om huruvida det specifika hos dem som objekt kommer att konstrueras som 'naturfenomen' eller som 'uttryck för Guds vrede' beror på det diskursiva fältets struktur. Vi förnekar inte att sådana objekt existerar utanför tanken, men vi tillbakavisar det helt annorlunda påståendet att objekten skulle kunna konstituera sig själva som objekt bortom alla diskursiva tillblivelsevillkor (Laclau & Mouffe, 2008, s. 161–162).

Alltså kan en jordbävning existera bortom tanken, men det är genom tanken som jordbävningen får någon form av mening. Laclau och Mouffe använder begreppet *artikulering* för att beteckna varje praktik som etablerar en relation mellan element på ett sätt som gör att deras identitet förändras (Laclau & Mouffe, 2008, s. 157). Element är tecken som ännu inte slutgiltigt fått sin mening, och tecken är det som språket består av; deras betydelse kan försöka slås fast genom att placera dem i förhållande till andra tecken. Att beskriva en jordbävning som ett "uttryck för Guds vrede" är en artikulering, vilken skapar ett förhållande mellan jordbävningen och Guds vrede inom till exempel en kristen diskurs. Gustavsson (2008) betonar att artikulering är något mer än den svenska definitionen att "uttrycka klart och tydligt" och att den engelska konnotationen av ordet för med sig en betydelse av att "formera" (Gustavsson, 2008, s. 12). Att studera diskurser är således att studera tecken som får mening genom artikulation. I föreliggande undersökning består de studerade artikuleringarna av benämningar av bibliotek i textform.

3.1.1 Subjekt och makt

Inom diskursteori är begreppet subjektsposition viktigt. Att studera subjektspositioner är att studera subjekts förhållande till diskurser. Genom

begreppet betonas att subjekt inte existerar oberoende av rådande diskurser (Laclau & Mouffe, 2008, s. 172). En "identitet" är en subjeksposition som jaget söker identifiera sig med och det finns flera subjekspositioner att inta. Oftast intar en individ flera subjekspositioner samtidigt, till exempel "kvinna", "student" och "biblioteksanvändare". Enligt Laclau och Mouffe är dessa positioner instabila (Laclau & Mouffe, 2008, s. 180). En viss subjeksposition för med sig vissa antaganden, till exempel kan positionen "kvinnor" föra med sig vissa antaganden kring vad det är att vara kvinna och därmed tillhöra gruppen "kvinnor". Dessa antaganden har ändrats och ändras kontinuerligt. Ett sätt att studera en identitet är genom *ekvivalenskedjor*. Laclau och Mouffe beskriver ekvivalenskedjor som något som uttrycker något med gemensam grund (Laclau & Mouffe, 2008, s. 187). Kortfattat kan ekvivalenskedja beskrivas som sättet vissa tecken är knutna till varandra för att därigenom skapa en viss mening.

I olika diskurser ingår olika subjekspositioner. Inom en folkbiblioteksdiskurs finns till exempel positionerna "bibliotekarie" och "användare". Genom positionerna skapas vissa förväntningar, till exempel på bibliotekarien som har en viss auktoritet över användaren. Subjekspositioner står alltså alltid i förhållande till varandra (se t. ex.: Laclau och Mouffe, s. 171). I subjekspositionernas förhållande kommer begreppet "makt" in vilket är betydelsefullt i diskursanalys, då en part ofta är mer dominant än en annan (Hedemark, 2009, s. 36). Laclau och Mouffe beskriver makt som de processer som formar den sociala omvärlden, det är inte något som någon kan utöva över någon annan utan det är en slags kraft som skapar social ordning. Det finns alltid en bestämd social ordning, och maktens kraft utesluter andra alternativa ordningar (Laclau & Mouffe, 2008, s. 174–176). Det är inte bara individer som står i maktförhållanden till varandra utan även grupper.

Hedemark betonar att en maktdimension är inbyggd i diskurser, men att det inte innebär att diskurser bara är strukturer som förtrycker utan att de också ger mening och sammanhang (Hedemark, 2009, s. 37). Hon ger exemplet "bibliotekarie" och "användare" och poängterar att vissa diskurser definierar dessa subjekspositioner på vissa sätt. Om subjekten söker värja sig från dessa definitioner uppstår konflikt. Hedemark skriver att ett sätt att beskriva den konflikt som ibland uppstår kring just "bibliotekarie" och "användare" är *paternalism*. Hon skriver att det betecknas som en välvillig handling gentemot en mottagare där ingen hänsyn tas till om mottagaren är intresserad av en sådan åtgärd, vilket kan liknas vid en förälders beteende mot sitt barn där barnet behandlas som ovetande om sitt eget bästa (Hedemark, 2009, s. 37–38). Det är viktigt att poängtera att inte endast språk och texter ger uttryck för subjekspositioner utan även de sociala kontexterna kring texter.

3.1.2 Att göra diskursanalys

Laclau och Mouffe (2008) skriver om diskursteori men erbjuder inget konkret tillvägagångssätt. Winther Jørgensen och Phillips skriver att forskaren bör fokusera på de konkreta uttrycken i deras egenskap av artikulationer genom att ställa frågor om: "Vilka betydelse etablerar de genom att sätta elementen i bestämda förhållanden till varandra, och vilka betydelsemöjligheter utesluter de?" (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 36). Nästa steg är att undersöka artikulationerna i förhållande till diskurser, och sedan ställa frågor kring vilka

betydelser kämpar man om att definiera och vilka står oemotsagda (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 36–37).

Ingrid Sahlin (1999) ger förslag på liknande frågeställningar, men betonar även fyra aspekter av diskursanalys vilka hon utgått från i sina undersökningar. Kortfattat kan det beskrivas som fyra steg där det första innebär begreppsanalys, det vill säga att studera hur begrepp definieras i materialet. Steg 2 innefattar att undersöka vilka sammanhang och förhållanden som begreppen har. Steg 3 analyserar och kartlägger hur vissa teman beskrivs oavsett ordval. Steg 4 innebär att man ringar in och definierar diskurser (Sahlin, 1999, s. 93–94).

Även Hedemark, Hedman och Sundin (2005) utgår från en analys i fyra steg. Kortfattat innebär stegen:

1. Benämningar som identifierats
2. Kategorier, vilka studeras genom ekvivalenskedjor
3. Teman och kontexter
4. Diskurser (Hedemark et al., 2005).

Dessa fyra steg följer alltså ungefär samma uppdelning som Sahlins (1999) fyra aspekter av diskursanalys. Även Hedemark (2009) använder sig av fyra steg i sin avhandling vilket följer samma struktur som Hedemark et al. (2005) med undantag för steg 3 som utgörs av subjektpositioner, det vill säga frågan om vilka subjektpositioner som kommer till uttryck och hur positionerna förhåller sig till varandra (Hedemark, 2009, s. 40). Även föreliggande uppsats kommer att använda en liknande analysmodell, vilket redogörs för i avsnitt 3.3.

3.1.3 Diskursanalys inom biblioteks- och informationsvetenskap

Det finns flera exempel på forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap (hädanefter "B&I") som använder diskursanalys, bland annat Hedemarks (2009) avhandling som tidigare nämnts. Som redan nämnt synliggör diskursanalys synsätt och sanningar som ofta tas för givet och problematiserar dessa. Att problematisera sådant som anses självklart är viktigt då dessa synsätt, eller diskurser, har reella konsekvenser. Dessa konsekvenser kan till exempel bestå i att forskningen blir stillastående i och med att vissa sanningar inte utmanas, eller att bibliotekens tjänster och service blir lidande. Nedan ges ett urval av diskursanalytisk forskning inom B&I vilka kommer att visa varför diskursanalys är givande för B&I-forskning och hur diskurser kan få konkreta följder.

En forskare som tidigt argumenterade för användning av diskursanalys inom B&I är Bernd Frohmann med artikeln "Discourse Analysis as a Research Method in Library and Information Science" (1994). Frohmann skriver att diskursanalys möjliggör analyser av hur information, dess användningsområden och dess användare konstrueras diskursivt. Han poängterar att diskurser inom B&I är kopplade till vissa centrala institutioner där makt över information, informationsanvändning och informationsanvändare utövas. Dessa diskurser består bland annat av vissa typer av sätt att prata om information, dess organisationer, vem som använder det och vem som inte gör det, vad dess användningsområden har varit, är och

kommer att bli, och vad som bör pratas om (Frohmann, 1994, s. 121). Vidare betonar Frohmann att genom att studera dessa typer av diskurser inom B&I placeras de också tydligare inom deras komplexa institutionella miljöer vilket belyser de sociala och politiska kontexterna av information (Frohmann, 1994, s. 122).

Kimmo Tuominen gör en diskursanalytisk undersökning av subjektspositioner för bibliotekarien och biblioteksanvändaren i artikeln "User-centered discourse: an analysis of the subject positions of the user and the librarian" (1997). Tuominen diskuterar subjektspositionerna i termer av dold maktutövning och poängterar att i sitt undersökta material tillskrivs bibliotekarien och användaren positioner som kan liknas vid det hos en vuxen och ett barn. Användaren anses här vara i hög grad beroende av bibliotekariens vägledning vilket grundas i att bibliotekstjänster utvecklas genom en osäkerhetsprincip (Tuominen, 1997, s. 363–364). Vidare skriver han att detta synsätt förstärker bibliotekariens roll som expert, och han ifrågasätter om detta synsätt verkligen gynnar användarna eller om det snarare är till bibliotekariernas fördel (Tuominen, 1997, s. 367). Tuominens undersökning gör precis det som Frohmann förespråkar, det vill säga att han problematiserar hur subjekt skapas inom B&I, i detta fall subjektspositionerna bibliotekarie och användare.

Även Hedemark, Hedman och Sundin undersöker diskurser kring användare i artikeln "Speaking of users: on user discourses in the field of public libraries" (2005). Forskarna studerar här svenska bibliotekstidskrifter och problematiserar hur användarna kategoriseras inom tidskrifterna. De identifierar fyra diskurser: folkbildningsdiskursen, den pedagogiska diskursen, informationstekniksdiskursen och informationshanteringsdiskursen. Vidare problematiserar de vilka konsekvenser som dessa diskurser kan ha eller har för användarna, till exempel kan folkbildningsdiskursen placera användaren som kulturellt underutvecklad eftersom dess intressen inte sammanfaller med bibliotekens åsikt om vad bra litteratur innebär (Hedemark et al., 2005).

Att alla diskurser har praktiska konsekvenser är något som Hedemark (2009) betonar i sin avhandling om diskurser om bibliotek i debattartiklar. Hon skriver att vissa synsätt kring användare manifesteras i de sätt som de sedan behandlas, vilket i sin tur kan påverka användarnas förmodade informationsbehov och informationsanvändning (Hedemark, 2009, s. 176). Andra konsekvenser har att göra med bibliotekets användning eller bristen av denna. Hedemark skriver att:

[E]n tänkbar konsekvens av att biblioteket i huvudsak definieras utifrån en boklig diskurs är att institutionen kan komma att enbart förknippas med ett specifikt medieformat – nämligen tryckta böcker. Om en framtida utveckling för med sig att intresset för ljudböcker och e-böcker växer finns en risk att biblioteket minskar i betydelse. Eftersom institutionen inte i första hand förknippas med den typen av material kan det komma att innebära att användaren inte vänder sig till bibliotek för att få tag på digitala medier. Detta skulle i sin tur medföra att biblioteken förlorar legitimitet (Hedemark, 2009, s. 162).

Det är rimligt att påstå att det finns exempel på en sådan utveckling idag, där användare vänder sig till digitala prenumerationstjänster i stället för folkbibliotek för att få tillgång till digitala medier som till exempel ljudböcker

och e-böcker (Wallin et al., 2019). Eventuellt har det faktum att folkbibliotek förknippas med tryckta böcker haft en inverkan i denna utveckling. Diskurser kan alltså leda till att bibliotekarier gör antaganden kring användare, men det kan även leda till konsekvenser kring hur användare ser på bibliotek och vilka tjänster de tar del av. Som Hedemark skriver i citatet kan en konsekvens av att användaren inte vänder sig till bibliotek för att få tag på digitala medier leda till att biblioteken förlorar legitimitet. Men en ytterligare tänkbar konsekvens är att användare som skulle ha nytta av bibliotekets digitala medier inte känner till att de finns. Eftersom de alternativa prenumerationstjänsterna kostar pengar kan problemet också bli en fråga om demokrati.

Anna Lundh skriver om barns subjektspositioner i forskning om informationsbeteende i "Subject positions of children in information behaviour research" (2016). Lundh problematiserar hur barn som grupp diskuteras, att de ofta identifieras som "inte ännu vuxna", och menar att detta synsätt leder till att likheter och skillnader mellan andra grupper blir dolda (Lundh, 2016). Vidare poängterar hon att en annan konsekvens av denna typ av subjektspositionering är att fokus hamnar på hur barn är generellt snarare än att diskutera barns villkor i olika situationer och deras sociala och historiska kontexter (Lundh, 2016). Liksom Tuominen (1997) och Hedemark (2009) betonar att diskurser kan påverka den service som biblioteken ger, problematiserar även Lundh de konsekvenser som diskurser kring barn som användargrupp inom informationsforskning kan leda till. I sin undersökning analyserar Lundh två böcker om barns informationsbeteende och drar slutsatsen att skillnaden mellan barn och vuxna understryks i böckerna. Hon skriver att barn definieras utifrån brister, det vill säga att de inte är vuxna, inte är mogna och inte är kompetenta informationssökare. Denna definiering leder till en positionering av barn i förhållande till vuxna, där barnet ses som beroende av vuxna för informationsökning. Vuxna i detta fall är främst föräldrar, lärare och bibliotekarier. Lundh skriver att genom att skifta fokus inom informationsbeteendeforskning från att beskriva hur barn är till att undersöka de informationspraktiker som involverar individer i ung ålder kan forskningen åstadkomma en mindre statisk och mer nyanserad kunskap kring barn och informationsbeteende (Lundh, 2016).

Att undersöka diskurser inom B&I innebär således att synliggöra och problematisera vissa synsätt, vilket kan vara givande för att dessa synsätt inte bör ses som självklara då de kan leda till konsekvenser för institutioner, användare och bibliotekarier. Att studera ett visst material med diskursanalys, som till exempel debatter i Hedemarks (2009) avhandling eller böcker om barns informationsbeteende i Lundhs (2016) artikel, innebär också att studera vem som uttalat kunskapen som materialet ger uttryck för. Det är viktigt då produktion av kunskap innebär en produktion av makt. För texter om och för barn, som i fallet för föreliggande uppsats, är texterna skrivna av vuxna som innehar en maktposition över barn. Det är vuxna som har möjligheten att producera kunskap, vilket till stor del får stå oemotsagt av barn som inte har samma möjligheter att producera kunskap kring sig själva som grupp. Diskurser kring barn som användare kan få konsekvenser i vilken service de får i biblioteksbesök eller vilka tjänster de får eller kan ta del av. Genom att studera dessa diskurser synliggörs också de potentiella konsekvenserna.

3.2 Material

Undersökningsmaterialet består barnböcker och informationstexter som riktar sig till barn från svenska folkbibliotekshemsidor. Barnböckerna består av tio skönlitterära verk av svenska författare för barn i mellanåldern (6–12 år), utgivna mellan 2014–2020. Redan innan urvalet påbörjades bestämdes avgränsningar i att böckerna inte skulle vara mer än tio år gamla och att de skulle vara skrivna på svenska för att kunna studera de rådande diskurserna inom ett avgränsat område. Urvalet gjordes genom undersökning av topplistor och boktips på bibliotek, bokaffärer och bokappen Storytel. Där böckerna fanns tillgängliga som Epub-format sökte jag på ”bibliotek” för att avgöra om bibliotek förekom i boken. Om ”bibliotek” förekom i titeln hoppade jag över detta steg. Böcker där karaktärerna befann sig på bibliotek eller diskuterade bibliotek inkluderades i undersökningsmaterialet. Under undersökningens gång valde jag att byta ut en bok då jag upptäckte att bibliotek förekom betydligt mindre än vad jag först trott. Det var boken *Sune vs Sune* av Olsson och Jacobsson (2019) som jag då valde att byta ut mot en annan bok i samma serie där jag upplevde materialet som mer givande då karaktärerna faktiskt besöker ett bibliotek.

Flera av böckerna ingår i bokserier och här har jag gjort urvalet baserat på vilken bok i serien som är mest relevant för materialet, så länge de inte är äldre än tio år. Detta är fallet för bland annat *Nelly Rapp och det hemliga biblioteket*. I de fall då flera böcker i en serie har varit relevanta har jag valt den första boken i serien, som är fallet med till exempel *Nidstången* som är den första boken i serien Pax som handlar om ett magiskt bibliotek.

Åldersanvisningarna är baserade på information från förlagen, bibliotek och återförsäljare. De tio böckerna är:

- *Bibliotekskuppen* av Lisa Hyder (2014). En äventyrsroman om tre syskon som ska stjäla en bok från skolbiblioteket. Biblioteket är den plats där böckerna finns som barnen vill läsa (6–9 år).
- *Nidstången* (Pax del 1) av Åsa Larsson och Ingela Korsell (2014). *Nidstången* är urban fantasy om två bröder som blir utvalda att skydda ett hemligt bibliotek fyllt med magiska böcker och föremål. Det är ett privat bibliotek som förkommer. Biblioteket är en plats där kunskapen bevaras (9–12 år).
- *Djupgraven* (Havsfolket del 1) av Camilla Sten och Viveca Sten (2016). *Djupgraven* är en skräckroman om magiska väsen som utspelar sig vid en skärgård. Skolbiblioteket används som mötesplats av karaktärerna (9–12 år).
- *Speglarnas hemlighet* av Erika Vallin (2017). En äventyrsroman med inslag av science fiction om tre vänner som reser i tid och rum. Romanen är en omarbetning av en tidigare utgiven trilogi. Det finns flera olika bibliotek i romanen: privata biblioteket, skolbibliotek och folkbibliotek. Biblioteken intar flera olika roller, bland annat som mötesplats och studieplats (9–12 år).

- *Bra jobbat, Sune!* av Sören Olsson och Anders Jacobsson (2017). En skämtsam bok om tjejtjusaren Sune. Sunes mamma är bibliotekarie och Sunes familj använder folkbiblioteket som mötesplats (6–12 år).
- *Jorvik kallar* (Ödesryttarna del 1) av Helena Dahlgren (2018). *Jorvik kallar* är en äventyrsbok som kan beskrivas som en kombination av hästbok och fantasy. Skolbiblioteket är där karaktärerna umgås, studerar med mer (9–12 år).
- *Mysteriet på Ödeborgen* av Kristina Ohlsson (2019). En spännings- och skräckroman om två syskon som flyttar till en gammal hemsökt stenborg. I borgen finns ett bortglömt privat bibliotek där information om borgens förflutna finns (9–12 år).
- *Nelly Rapp och det hemliga biblioteket* av Martin Widmark (2019). En spänningsroman med inslag av fantasy, skräck och deckargåta. Om monsteragenten Nelly som reser till riddartiden. I biblioteket finns gamla böcker och andra föremål, bland annat skådekulor som möjliggör tidsresande. Det är inte helt självklart om biblioteket i *Nelly Rapp och det hemliga biblioteket* bör anses vara ett skolbibliotek eller ett privat bibliotek. Jag har valt att kategorisera det som ett skolbibliotek eftersom det tillhör en fiktiv skola, den så kallade ”Monsterakademin” (6–9 år).
- *Athena. Hur svårt kan det vara?!* av Elin Ek (2020). En skämtsam roman om flickan Athena som ska rädda hotade lindor. Folkbiblioteket används för boklån och informationssökning om lindor (9–12 år).
- *Humlan Hanssons hemligheter* av Kristina Sigunsdotter (2020). En skämtsam bok om en udda karaktär med många hemligheter. Skolbiblioteket är där Humlan lånar böcker om psykiska sjukdomar för att kunna förstå sin faster (9–12 år).

Det andra materialet är texter från hemsidor från tio olika folkbibliotek i Sverige. Urvalet har gjorts baserat på om bibliotekshemsidan har informativa texter som riktar sig till barn. Med informativa texter syftas bland annat information om bibliotekets tjänster och byggnad, boktips, information om kommande aktiviteter med mer. I de fall då hemsidorna endast har texter om barn för vuxna så har dessa inte inkluderats i undersökningen. I de fall då flera bibliotek har en gemensam hemsida, som till exempel Biblioteken i Norrbotten, så har den gemensamma hemsidan valts. Målet har varit att välja slumpmässiga folkbibliotek i Sverige eftersom jag ville få en bild av rådande diskurser på bibliotekshemsidor i Sverige, och därmed ville undersöka bibliotek på utspridda områden i landet. Materialet samlades in under 31/3–1/4 2021. De tio bibliotekshemsidorna är:

- Biblioteken i Borås (2021): främst sida för barn och unga med bland annat boktips och nyheter om biblioteket.
- Biblioteken i Falun (2021a): flera sidor för barn i olika åldrar, jag har undersökt ”barn” och ”äldre barn” med bland annat boktips och ”på gång” på biblioteket.

- Bibliotek Huddinge (2021): främst sidorna ”På gång för barn” och ”Boktips för barn”.
- Biblioteken i Jönköping (2021): främst sida för barn och unga med bland annat boktips, information om att använda biblioteket och nyheter om biblioteket.
- Folkbiblioteken i Lund (2021): främst sida för barn och unga med bland annat boktips och aktuella evenemang.
- Biblioteken i Mölndal (2021): bland annat sida med lästips för barn.
- Biblioteken i Norrbotten (2021): bibliotekshemsidan har en sida om och för barn med bland annat boktips och arrangemang på biblioteket. Polarbibblo (Regionbibliotek Norrbotten, 2021a) är en egen sida med texter av och för barn, bland annat boktips, kreativt skapande och aktiviteter. Då Biblioteken i Norrbotten har kopplat Polarbibblo till sin hemsida har jag valt att inkludera den.
- Partille bibliotek (2021): främst sida för barn med bland annat boktips och aktuella evenemang.
- Bibliotek Uppsala (2021): främst sida med lästips för barn.
- Växjö bibliotek (2021): flera sidor för barn och unga med bland annat boktips och aktuella evenemang.

Barnböckerna består främst av text, men i vissa fall även av bilder. Emellertid kommer främst texterna att presenteras i resultatavsnittet. Detta beror på att jag gjort tolkningen att bilderna mestadels inte bidragit med ytterligare information då de i det valda materialet utgörs av illustrationer av den skrivna texten, det vill säga att den inte ger information som inte också ges i texten. I de fall då jag anser att bilderna bidrar med ytterligare information kommer de att diskuteras. Samtidigt har jag studerat alla de bilder som förekommer och kan inte utesluta att de påverkat min tolkning av texterna.

Informationstexterna är som nämnt från bibliotekshemsidor. Med detta medföljer en problematik kring hur webbplatser fungerar, i och med att de är interaktiva och består av flera olika medier. Jag har gjort intuitiva tolkningar i hur barn kan tänkas interagera med sidan och valt ut texter grundat i detta. Filmer och ljud kommer inte att diskuteras i resultatet utan undersökningen har begränsats till text och till viss del bilder.

3.3 Metod och tillvägagångssätt

Diskursteori erbjuder inget konkret analytiskt verktyg, utan snarare en teori med vilken forskaren själv kan utveckla en lämplig metod. Som tidigare nämnt presenterar Hedemark et al. (2005) ett analysverktyg grundat i diskursteorin som består av fyra steg. Hedemark (2009) ger ett liknande analysverktyg i sin avhandling. Här följer en analysmodell som är grundat i dessa, men som är anpassat efter den aktuella analysen.

<p style="text-align: center;"><i>1. Element</i></p> <p>Hur benämns bibliotek och barn som biblioteksanvändare i texterna? Vilka artikuleringar i texterna kan användas för analysen?</p>	<p style="text-align: center;"><i>2. Kategorier</i></p> <p>Vilka ord och handlingar associeras med bibliotek och barn som biblioteksanvändare i benämningarna? Vilka ekvivalenskedjor kan identifieras?</p>
<p style="text-align: center;"><i>3. Teman</i></p> <p>I vilka teman och kontexter benämns eller används bibliotek och hur görs det? Vilka subjekspositioner ger ekvivalenskedjorna uttryck för?</p>	<p style="text-align: center;"><i>4. Diskurser</i></p> <p>Vilka diskurser ger texterna uttryck för?</p>

Figur 1. Analysmodell efter Hedemark et al. (2005) och Hedemark (2009).

I steg 1 identifieras de relevanta elementen, det vill säga benämningarna av bibliotek i texterna. För det skönlitterära materialet är det helt enkelt alla de tillfällen då bibliotek förekommer, till exempel i tal eller genom att karaktärer besöker bibliotek. I informationstexterna är det alla texter som riktar sig till barn om biblioteket och dess tjänster.

I steg 2 sätts benämningarna i ett sammanhang med hjälp av ekvivalenskedjor, det vill säga att jag studerar vilka tecken som förekommer i samband med benämningarna av bibliotek och benämningar av barn som biblioteksanvändare. Ekvivalenskedjorna kommer att användas som ett verktyg för att synliggöra bibliotekets funktioner så som de konstrueras i texterna.

I steg 3 studeras kategorier som identifierats i steg 2 genom att sätta dessa i kontexter och sortera in i teman. Här undersöks även subjekspositioner. Vilka subjekspositioner ger ekvivalenskedjorna och teman uttryck för?

I steg 4 ställer jag frågan om vilka diskurser som teman i steg 3 ger uttryck för.

Jag kommer inte att utföra varje steg för sig, utan snarare förflytta mig fritt mellan de olika uppgifterna. Detta innebär att jag behöver återvända till materialet flera gånger då jag gör nya upptäckter, och att fundera över steg 4 redan i början av analysen. Emellertid måste analysen alltid sluta i steg 4.

Eftersom diskursteorin utgår från en subjektiv tolkning av texter är det viktigt att vara transparent med hur denna tolkning gått till. De fyra stegen visar vilka frågor som undersökningen utgår från och vad det är jag syftar till att identifiera. För att öka transparensen kommer analysen ges med exempel i form av citat och beskrivningar av texterna. Ett syfte med undersökningen är att identifiera och studera diskurser i texterna, samtidigt är diskurser inte konstanta och samma diskurser återfinns inte nödvändigtvis i olika texter. Alltså kan denna undersökning endast fastställa resultatet som återfinns i det aktuella materialet och reflektera kring vad detta kan ha för betydelse i ett större perspektiv.

4 Teman

I detta kapitel kommer studiens resultat och analys att presenteras med utgång i analysmodellen som presenterades i avsnitt 3.3. I detta kapitel diskuteras teman vilka ger uttryck för de diskurser som kommer att diskuteras i kapitel 5. Teman utgörs av steg 3 i modellen, och beskrivs med hjälp av de element som identifierats i steg 1 och de kategorier som identifierats i steg 2.

Informationstexterna ger information om folkbibliotek. I det skönlitterära materialet framställs flera olika sorters bibliotek, främst skolbibliotek men även folkbibliotek och privata bibliotek. Jag kommer inte att göra skillnad mellan de olika bibliotekstyperna i analysen men det är noterbart att det förekommer olika bibliotekstyper i det undersökta materialet och att vanligast är skolbibliotek.

I min analys av informationstexter och skönlitterära texter har jag identifierat sex teman inom vilka olika syner på bibliotek och biblioteksanvändning uttrycks. Det första temat handlar om den tryckta bokens centrala plats dels som fysiskt objekt, dels som bärare av kunskap och underhållning. Det andra temat handlar om bibliotekets funktion som mötesplats. Hur biblioteket är en plats för skolarbete och för att få hjälp med läxor ingår i det tredje temat. Det följs av ett tema som främst behandlar det skönlitterära materialet och syftar på bibliotekets roll som informationsförmedlare och platsen för att bearbeta information. Det femte temat behandlar biblioteket som plats för kulturellt mottagande. Slutligen beskrivs bibliotekariens närvaro eller frånvaro i texterna, samt rollen som informationsförmedlare, bevarare av kunskap och bevarare av ordning och regler.

Först kommer temana kortfattat introduceras, varpå exempel från texterna ges samt identifierade ekvivalenskedjor. Varje tema, med undantag från temat om informationssökning, är uppdelat i informationstexter och skönlitterära texter. Undantaget beror på att temat om informationssökning inte förekommer i informationstexterna. Ekvivalenskedjorna som presenteras har använts som ett verktyg för att synliggöra bibliotekets funktioner.

Informationstexterna hade inte särskilt stor variation utan inkluderade ofta samma typ av information. Därmed kommer de skönlitterära texterna att inneha något större utrymme då dessa texter var mer varierade än informationstexterna.

4.1 Böcker

Ett tema i både det skönlitterära materialet och i informationstexterna är den tryckta bokens centrala plats i biblioteket och bibliotekets tjänster. Boken har även en central roll i biblioteksdiskurser i tidigare forskning. Ett exempel på detta är Hedemark som identifierar en boklig diskurs i debattartiklar i både sin avhandling och i en senare studie (Hedemark, 2009; 2018). I avhandlingen skriver hon att det inte är förvånande att bibliotek förknippas med böcker men att det är anmärkningsvärt att diskursen fortfarande är så dominerande (Hedemark, 2009, s. 149). Hedemark kopplar diskursen till främst tryckta böcker, skönlitteratur av god kvalitet samt läsning (Hedemark, 2009, s. 149). I

Jochumsens och Hvenegaards (2000) undersökning framkom att deltagarna främst associerade bibliotek med boklån. I det aktuella materialet finns ett tema kring böcker som tar uttryck på ett lite annorlunda sätt än hos Hedemark, vilket är rimligt med tanke på hur olika föremålen för den aktuella undersökningen och föremålet för hennes undersökning ser ut. Bokens centrala plats ser också olika ut i informationstexterna och i de skönlitterära texterna.

Informationstexterna

I boktemat i informationstexterna ingår information om vilka tryckta böcker som finns att låna, vilka som har skrivit dem och var de går att hitta inne i biblioteket. Information om e-böcker (både i text och i ljudformat) ges separat från information om tryckta böcker, och det är information om tryckta böcker som ges först, det vill säga längre upp på hemsidan. Ett undantag till detta är Biblioteken i Norrbottens (2021) hemsida där boktipsen är tips på både tryckta böcker och e-böcker.

Boktipsen ser olika ut och med olika långa texter, allt ifrån enkla listor till djupare motiveringar till varför boken rekommenderas. Hur boktipsen är uppdelade varierar något mellan de olika hemsidorna, men vanligt är personliga boktips, oftast från bibliotekets personal, rekommendationer på titlar som liknade varandra och genrespecifika tips. I samband med boktipsen ges i vissa fall också information om författaren, till exempel Biblioteken i Faluns (2021a) hemsida där det under boktips till äldre barn under rekommendationer på fantasyböcker, information om författaren stod bredvid en rekommendation om boken. Även information om bland annat placering i biblioteket samt tips om liknande titlar gavs på samma sida.

Hedemarks (2012) undersökning kring barns attityder kring läsning och aktiviteter i folkbibliotek fann att läsfrämjande aktiviteter för barn ofta fokuserar på tryckta böcker, vilket också syns i det undersökta materialet. Hemsidorna har ett stort fokus på just tryckta böcker och när information om e-böcker och e-ljudböcker ges så är det avskilt från informationen om tryckta böcker. Texterna gör skillnad mellan e-böcker (det vill säga i textformat) och e-ljudböcker och består främst av tips men även i vissa fall av information om hur man lånar e-böcker och ljudböcker (Se bl. a. Biblioteken i Borås, 2021). Få av texterna behandlar möjligheten att strömma film trots att denna tjänst ges på biblioteken. Hedemark (2009) poängterar att en tänkbar konsekvens av att folkbibliotek främst associeras till tryckta böcker är att användare inte vänder sig till folkbibliotek för att få tillgång till digital media. Som tidigare nämnt så kan det finnas en sådan utveckling idag. Wallin, Tattersall Wallin och Gunnarsson Lorenzen diskuterar statistik från SOM-undersökningar i "Bokläsning och den svenska marknaden" (2019), och visar att antalet lästa e-böcker och ljudböcker på digitala prenumerationstjänster har ökat med 44,9% medan utlån på folkbibliotek har minskat (Wallin et al., 2019, s. 289–290). Som nämnt görs skillnad mellan tryckta och digitala böcker samtidigt som utbudet av digitala böcker är tydligt och får ett märkbart utrymme på bibliotekshemsidan. Så är inte fallet på alla hemsidor då flera av dem gör skillnad mellan "Boktips", som utgörs främst av tips på tryckta böcker men som i vissa fall även finns digitalt, och "Digitalt" där alla digitala tjänster är samlade. Om användaren vill ha boktips och därmed klickar på "Tips" så ges information om främst tryckt material (Biblioteken i Falun, 2021b; Bibliotek

Huddinge, 2021; Biblioteken i Jönköping, 2021; Biblioteken i Mölndal, 2021; Växjö bibliotek, 2021).

I informationstexterna har en ekvivalenskedja identifierats enligt följande:

- *Boktips*
- *Nyheter*
- *Författare*
- *Bokplacering*

Ekvivalenskedjan ger uttryck för bibliotekets identitet i informationstexterna inom temat. Biblioteket har rollen som litteraturförmedlare.

De skönlitterära texterna

I det skönlitterära materialet utgör de tryckta böckernas utrymme det som visar att karaktärerna befinner sig i ett bibliotek. Att låna och läsa böcker är en vanlig anledning till biblioteksbesöket och i böckerna finns information som karaktärerna vill åt. Böckerna bär på kunskap som kan vara farlig men som måste bevaras för framtiden.

I flera av de undersökta böckerna beskrivs inte biblioteksrummet i någon större utsträckning. Två av texterna sticker ut i att de ger detaljerade beskrivningar av bibliotek (Vallin, 2017, s. 80; Larsson & Korsell, 2014, s. 53–54).

Återkommande är att när biblioteket beskrivs så möts läsaren främst av böcker som fysiskt föremål. I *Speglarnas hemlighet* besöker karaktärerna Bibliothéque François Mitterrand där fyra bokformade hus omringar huvudbyggnaden (Vallin, 2017, s. 307). Böcker, speciellt böcker i bokhyllor, är kännetecknet som visar att karaktärerna vet att de befinner sig i ett bibliotek, vilket är speciellt tydligt i *Speglarnas hemlighet*:

De kom in i ett bibliotek med guldmönstrade, grönbå väggar och enorma, inbyggda bokhyllor. Vid ena väggen stod en trästege på hjul. Stora ljuskronor hängde ner från taket och längst in, under en spegel, sprakade en brasa i en eldstad av marmor. Stora kuddar var utlagda på golvet och i mitten av rummet stod ett runt bord med ett berg av färgglada födelsedagspaket (Vallin, 2017, s. 80).

Det var ett bibliotek. Väggarna var täckta från golv till tak med bokhyllor (Vallin, 2017, s. 216).

Rummet var ett nedgånget bibliotek med bokhyllor längs alla väggar och ett enormt skrivbord mitt på golvet (Vallin, 2017, s. 557).

Det första citatet beskriver ett privat bibliotek i en privat bostad. Biblioteket används som utrymme för ett kalas, och det som urskiljer det från ett sällskapsrum är just bokhyllorna. De andra två citaten beskriver två andra bibliotek, och dessa ges inga fler detaljer än att det finns bokhyllor där. Även i biblioteket i *Djupgraven* möts karaktärerna först och främst av böcker och kan även känna doften av dem:

Det är alldeles tomt i biblioteket, men jag fortsätter ändå längst in och stannar med ryggen mot bokhyllorna [...] Det luktar damm och gamla böcker (Sten & Sten, 2016, s. 60).

Att bokhyllorna beskrivs tidigt återkommer i flera texter (Widmark, 2019, s. 21, 33; Larsson & Korsell, 2014, s. 8; Ohlsson, 2019, s. 49). I *Humlan Hanssons hemligheter* (hädanefter endast *Humlan*) nämns visserligen bibliotekarien först, men hon gömmer sig bakom en hög med böcker (Sigunsdotter, 2020, s. 36).

Som tidigare nämnt fastställer Rydbeck (2004) att biblioteket i skönlitteratur är tydligt förknippad med böcker. Det är något återkommande i flera studier om bibliotek i skönlitteratur (se t. ex. Tveit, 2019; Garralón, 1996). Med böckerna kommer också associationer till damm. Biblioteksrummen beskrivs återkommande som smutsiga och dammiga, till exempel i *Djupgraven* där biblioteket lukar damm. I *Nelly Rapp och det hemliga biblioteket* (hädanefter endast *Nelly Rapp*) beskriver karaktären LENA-SLEVA (namnet skrivs alltid med stora bokstäver) hur hon blir för distraherad av allt som finns att läsa för att städa:

Till slut kom vi in i ett enormt åttakantigt rum. Längst väggarna stod överfulla bokhyllor. Böcker och hoprullade dokument trängdes med högar av gulnade papper. LENA-SLEVA nös till.

– Det är lite dammigt härinne, sa hon. Men varje gång jag kommer hit för att städa så hittar jag något nytt spännande dokument att läsa och då får förstas städningen vänta (Widmark, 2019, s. 33).

I *Nidstången* får huvudkaraktärerna uppgiften att damma biblioteket (Larsson & Korsell, 2014, s. 55). I *Jorvik kallar* får en karaktär en dammig bok av en bibliotekarie (Dahlgren, 2018, s. 129). I *Bra jobbat, Sune!* (hädanefter endast *Sune*) beskrivs visserligen inte biblioteket som dammigt men besökare på biblioteket beskrivs ha dammiga skor (Olsson & Jacobsson, 2017, s. 9). Även Rydbeck (2004) drar slutsatser till kopplingen till damm i bibliotek i skönlitteraturen. En möjlig anledning till dammet bland böckerna är att det är gamla böcker. Ett syfte med alla böcker är nämligen att bevara dem, då de innehåller viktig kunskap. Det är i biblioteken som information och kunskap finns bevarad. I till exempel *Mysteriet på Ödeborgen* (hädanefter endast *Ödeborgen*) hamnar försvunna föremål i biblioteket och gamla tavlor med kunskap om de gastar som hemsöker borgen finns där (Ohlsson, 2019). I *Nidstången* finns biblioteket främst till för att bevara kunskapen:

– Det här biblioteket är gammalt, säger han, äldre än någon vet. En gång i tiden låg ett kloster här ovanför. Det hette Pax Mariae. Det betyder Marias fred. Det är därför staden heter Mariefred. På den tiden vaktade munkarna biblioteket. Men biblioteket fanns långt före dem. Nu är vi väktare. Vi kom hit när vi var små barn. Vår fostermor var väktare före oss.

– Finns typ edimmusar i alla böckerna? frågar Viggo. Magnar ruskar på huvudet.

– Nej, bara en del föremål och böcker härinne är magiska. För det mesta innehåller böckerna kunskap (Larsson & Korsell, 2014, s. 75–76).

– Men varför bränner ni inte bara alla böckerna, säger Viggo som dykt upp bakom dem. Om de nu är så farliga.

– Nej, det får vi absolut inte göra, säger Magnar. I biblioteket finns ju kunskap om hur man bekämpar onda krafter, gastar, varulvar, svartalfer... ja, allt möjligt. Och de som krigar mot sådant kommer ibland för att söka råd i biblioteket (Larsson & Korsell, 2014, s. 87).

Biblioteket i *Nidstången* kan alltså behövas i framtiden för att få information, men till dess behöver väktarna bevara och skydda kunskapen. I *Nelly Rapp* finns ett hemligt bibliotek med kunskap om monsterakademin. Kunskapen finns bevarad i böcker och dokument, men även i skådekulor som tillåter Nelly att resa i tiden och få kunskap på så vis (Widmark, 2019). För Athena har biblioteket böcker med informationen som leder till att skolans lindar räddas (Ek, 2020). För Humlan finns information om psykiska sjukdomar i bibliotekets böcker, vilket hjälper henne att få förståelse för hennes sjuka faster (Sigunsdotter, 2020). I *Bibliotekskuppen* finns informationen också i bibliotekets böcker, men det är inte tillgängligt för syskonen Tilly. Syskonens mål är att läsa den nya William Storm-boken innan en klasskamrat hinner avslöja hur den slutar, men eftersom boken inte har släppts än måste syskonen bryta sig in i biblioteksförrådet och läsa den där:

Fem exemplar av boken finns på skolans bibliotek. Än så länge inlåsta i bibliotekens förråd. [...] Ja, böckerna finns i biblioteksförrådet. Men förrådet är kanske det svåraste rummet att ta sig in i just nu. Antagligen helt omöjligt (Hyder, 2014, s. 13–15).

Som tidigare nämnt finns det förbjudna böcker även i *Nidstången*. Böckerna är i en låst hylla, och när bröderna öppnar en bok där släpps ett farligt väsen ut (Larsson & Korsell, 2014). Likaså nämns låsta arkiv i Mitterand-biblioteket i *Speglarnas hemlighet*. Det är genom vänskap till en personal på biblioteket som en karaktär fått tillgång till arkiven (Vallin, 2017, s. 307).

Rydbeck (2004) skriver att biblioteket är en miljö som ruvar på kunskapen, vilken är oåtkomlig för den vanliga besökaren. Detta kan kopplas till bilden av bibliotekarien som har makt över böckerna och därmed makt över kunskapen. I *Nidstången* finns inga bibliotekarier i biblioteket utan enbart väktare. Att böckerna är farliga är också speciellt märkbart i *Nidstången* där vissa av böckerna innehåller farliga monster (Larsson & Korsell, 2014). Detta kan jämföras med de tidigare studierna av *Ecos Rosens namn* där kunskapen är så farlig att bibliotekarien förstör den (Rydbeck, 2004; Skjerdinstad & Tveit, 2019). I tidigare citat föreslår Viggo också att bränna upp de farliga böckerna, men Magnar påpekar att kunskapen kan behövas i framtiden (Larsson & Korsell, 2014).

Det är främst genom boklån som karaktärerna i texterna får tillgång till kunskap på biblioteken, och det är också ofta därför de besöker biblioteket. I *Jorvik kallar* använder de visserligen också skolbibliotekets datorer, men detta är ett undantag sett till resten av texterna. I sex av texterna är det främst böckerna som är målet med besöket (Hyder, 2014; Vallin, 2017; Widmark, 2019; Ek, 2020; Sigunsdotter, 2020). I *Sune* beskrivs boklånet som det centrala i bibliotekets tjänster, även om Sune själv inte lånar en bok: ”På bibliotek kan man låna böcker. Bland annat” (Olsson & Jacobsson, 2017, s. 9).

I *Athena. Hur svårt kan det vara?!* (hädanefter endast *Athena*) nämns också böcker i samband med att Athenas farmor har köpt makulerade böcker från folkbibliotek (Ek, 2020, s. 99). I samma text beskrivs biblioteket även i fråga om hållbarhetsperspektiv då Athena anser att det inte borde tryckas böcker i onödan:

Tänk på skogen! Slösa inte papper på att trycka dåliga böcker! (Ek, 2020, s. 99).

Köp bara dina favoritböcker, de du inte vill äga kan du låna på bibblan i stället (Ek, 2020, s. 101).

Inga andra texter diskuterar biblioteket i fråga om hållbarhetsperspektiv utan här är *Athena* ett undantag.

Kategorin kring farliga böcker som användarna måste skyddas från kan tolkas kring resultatet i undersökningen av Hedemark et al. där elementet barn som användargrupp kopplas till ekvivalenskedjan ”protection, learning, supervision, guidance” (Hedemark et al., 2005). Det finns farliga böcker som barnet måste skyddas från, i *Nidstången* övervakas processen också av väktarna av biblioteket. I temat kring böcker verkar det finnas en maktobalans kring barnets behov av vuxen vägledning och beskyddande.

I de skönlitterära texterna kan en ekvivalenskedja identifieras enligt följande:

- *Bokhyllor*
- *Boklån*
- *Information*
- *Kunskap*
- *Bevara*
- *Skydda*

Även denna ekvivalenskedja ger uttryck för bibliotekets roll som förmedlare inom texterna. Den ger också uttryck för bibliotekariens subjektposition som bevarare och beskyddare av böcker, information och kunskap. Detta leder till att användarens position blir som den i behov av böcker, information eller kunskap vilken bibliotekarien skyddar.

4.2 Mötesplats

Det fysiska biblioteket har en social aspekt i att den kan fungera som en mötesplats. I informationstexterna utgörs denna aspekt främst av planerade och organiserade aktiviteter. I de skönlitterära texterna utgörs temat av både planerade och oplanerade möten mellan vänner och familjemedlemmar.

Informationstexterna

Mötesplatsen i informationstexterna består främst i mötet med andra genom aktiviteter som till exempel olika tävlingar eller skaparverkstäder. Flera lovaktiviteter i form av tipspromenader, pyssel och målarverkstad beskrivs i texterna (Biblioteken i Borås, 2021; Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Jönköping, 2021; Folkbiblioteken i Lund, 2021; Biblioteken i Norrbotten, 2021; Partille bibliotek, 2021; Bibliotek Uppsala, 2021; Växjö bibliotek, 2021). Emellertid är det inte lika hög grad av social aspekt i informationstexterna som i de skönlitterära texterna. En möjlig anledning till detta är Covid-19-pandemin. Bilderna jämte texterna uppmanar inte heller till fysiska möten utan är enkla bilder med associationer till påsken (då många av aktiviteterna i texterna är påsklovsrelaterade).

I informationstexterna finns en social aspekt där ekvivalenskedjan är enligt följande:

- *Aktiviteter*
- *Tävlingar*
- *Verkstad*

Ekvivalenskedjan placerar biblioteket som ett kreativt och kulturellt utrymme. Användarens subjektsposition blir bildande, det vill säga att användaren får möjlighet till utveckling och upplevelser.

De skönlitterära texterna

I det skönlitterära materialet utgör den sociala aspekten en större del av biblioteksframställningen. Biblioteket är en plats där besökarna kan befinna sig en längre stund, vilket möjliggör biblioteket som en mötesplats. Biblioteken har ofta någon form av bord där en grupp kan sitta vid, de är ofta stora och/eller runda. Karaktärerna bestämmer möten på biblioteket, dels för att studera eller söka information, dels för att få prata ostört. Biblioteket är också platsen där de kan bestämma vad de ska göra härnäst, och göra upp en plan.

Biblioteksrummet möjliggör möten även i stora grupper. De beskrivs ha någon form av bord där karaktärerna kan arbeta eller mötas, och om storleken på rummet beskrivs så är det stort. I *Nelly Rapp* består biblioteket av ett ”enormt åttakantigt rum” (Widmark, 2019, s. 33). Mitterand-biblioteket som förekommer i *Speglarnas hemlighet* beskrivs som ”ett av världens största bibliotek” och ”Metervis av hyllor sträckte sig högt ovanför dem” (Vallin, 2017, s. 309, 311). Det är också en neutral plats för karaktärer att mötas. I *Djupgraven* är biblioteket mötesplatsen där Tuva och Rasmus kan diskutera de mystiska händelser som bara de verkar känna till utan att någon utomstående kan se dem (Sten & Sten, 2016). I *Speglarnas hemlighet* har karaktärerna hemliga möten i privata bibliotek, men studerar eller söker information tillsammans i skolbibliotek och folkbibliotek (Vallin, 2017). I *Sune* har familjen ett möte i biblioteket för att diskutera om de ska flytta tillbaka till Glimmerdagg (Olsson & Jacobsson, 2017, s. 153–158). Här kan Sunes mamma påstås ha ett visst maktövertag i och med att hon är bibliotekarie och de befinner sig på hennes gamla arbetsplats där hon känner till reglerna. Emellertid sitter familjen samlade kring ett bord i biblioteket och varje familjemedlem får föra fram sin åsikt. Det är inte föräldrarna som bestämmer över barnen utan allas röst väger lika tungt:

Nu undrar alla vad Sune tycker. För om han absolut inte kan tänka sig att flytta tillbaka till Glimmerdagg så måste de ta det på allvar. Det är inte så enkelt att dra upp någon från skola och kompisar igen. Om Sune inte vill alls, så kanske de ändå stannar kvar i den nya hemstaden (Olsson & Jacobsson, 2017, s. 157).

Familjen har planerat mötet i biblioteket efter en dag där de tidigare varit på varsina håll, och det framställs som en neutral plats för dem att prata om deras framtid.

I *Jorvik kallar* är det i biblioteket som ödesryttarna möts när de har något viktigt att diskutera eller behöver göra upp en plan:

Det är ett gäng måndagströtta kompisar som möts upp i skolans bibliotek dagen efter (Dahlgren, 2018, s. 117).

Lindas mobil plingar till på en gång. 'Hon vill ses i biblioteket lite senare', säger Linda. 'Verkar viktigt' (Dahlgren, 2018, s. 156).

De hoppar ner på golvet och går till kafeterian för att köpa godis. Därefter går de till biblioteket och sätter sig där. Det är dags att göra upp en plan (Dahlgren, 2018, s. 204).

Även i *Humlan*, trots att protagonisten är ensam i skolan då hennes bästa vän börjat umgås med en kompisgrupp ("hästtjejerna") utan henne, hittar ändå Humlan någon att besöka biblioteket med och går inte dit själv. Likaså besöker hästtjejerna biblioteket tillsammans för att hitta hästböcker (Sigunsdotter, 2020, s. 36–39). Även när karaktärer besöker biblioteken med syfte att studera eller söka information, det vill säga anledningar som inte nödvändigtvis är sociala, så gör de det oftast i grupp. Undantagen är i *Jorvik kallar* där Linda sitter helt ensam i skolbiblioteket efter stängning, och i *Ödeborgen* där Walter hamnar i biblioteket ensam av en slump (Dahlgren, 2018, s. 129; Ohlsson, 2019, s. 49). Ofta möts de i biblioteket för att prata eller planera vad de ska göra härnäst.

Att biblioteket används som mötesplats kan knytas till beskrivningen av biblioteket som "samhällets vardagsrum". Bibliotekets roll som samhällets vardagsrum ansågs vara en av bibliotekets tre viktigaste funktioner enligt enkätresultatet i projektet *Bibliotek i förändring* (Thórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999). I *Gör biblioteket en forskel?* är "social samlingsplats" en av de fyra kategorier vari bibliotekets funktioner delas upp (Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen, 2000). Även i Andersson och Skot-Hansens (1994) modell är "socialt centrum" en av folkbibliotekets huvudfunktioner. I modellen "The four spaces" återkommer "meeting space" som en huvudfunktion (Jochumsen et al., 2012). Det verkar alltså länge ha funnits en syn på biblioteket som ett slags extra vardagsrum där vänner och bekanta kan mötas kravfritt, och också en social mötesplats eller centrum där användaren kan möta andra. I *The library as place* beskriver författarna bibliotekslokalen som ett av få samhällsrum som är öppna och utan krav på konsumtion, där besökare kan vistas utan att behöva redogöra för sitt ärende (Buschman & Leckie, 2007). För barn, som ofta inte har tillgång till pengar på samma sätt som vuxna, kan således biblioteket vara en offentlig mötesplats där de inte behöver spendera pengar, som i till exempel ett café eller annan plats med krav på konsumtion. I Hedemarks (2018) analys av biblioteksdebatten fanns emellertid inga tecken på en diskurs kring bibliotekets funktion som mötesplats som framträder i andra studier. I barnlitteraturen finns det likväl tydliga tecken på en sådan roll.

En ekvivalenskedja har identifierats enligt följande:

- *Bord*
- *Träffas*
- *Prata*
- *Planering*

Ekvivalenskedjan positionerar biblioteket som en mötesplats där användare kan träffas. Detta leder till att användarens subjektposition blir som någon med en självklar rätt att befinna sig i biblioteket och ha möten där. Biblioteken kan användas som ett extra vardagsrum av användaren.

4.3 Skolarbete

I informationstexterna ges information om att det finns digital läxhjälp att få, och i de skönlitterära texterna sitter barnen och ungdomarna i biblioteket för att göra skolarbete.

Informationstexterna

I informationstexterna ges information om främst digital läxhjälp men även information om andra former av läxhjälp som tidigare varit aktuella men som vid tidpunkten för undersökningen var inställda på grund av pandemin (Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Mölndal, 2021; Partille bibliotek, 2021). På bilder vid texter om detta sitter användarna och studerar i bibliotekets lokaler.

En ekvivalenskedja har inte identifierats för temat skolarbete för informationstexterna då för lite text kring läxhjälpen finns och samma element identifierades i texterna. Emellertid kan elementet ”läxhjälp” kopplas till temat om skolarbete.

De skönlitterära texterna

I de skönlitterära texterna sitter karaktärerna ofta i biblioteket och studerar (Vallin, 2017; Dahlgren, 2018; Widmark, 2019). I texterna går elever till biblioteket när de ska studera tillsammans, till exempel för ett grupparbete eller för att göra läxor tillsammans. De vänder sig också till biblioteket när de ska jobba intensivt med ett skolarbete och behöver studera utan distraktioner. Flera av biblioteken i de skönlitterära texterna är skolbibliotek, men det är inte endast i skolbiblioteken där karaktärerna studerar utan även i folkbibliotek.

Linda sitter ensam i skolbiblioteket. Det är mörkt ute nu, till och med vaktmästaren har gått hem [...] Hon gäspar och bläddrar vidare i den tjocka, dammiga boken som bibliotekarien plockade fram åt henne innan hon gick hem. ’Jorvik anno 1920’ heter den. Uppsatsen hon jobbar på ska ha en lokal vinkel och Linda tänker göra efterforskningar om öns hippologiska institut och dess historia (Dahlgren, 2018, s. 129).

’Vi måste göra klart uppgiften’, sa Fiona. ’Redovisningen är om bara några veckor. Jag har ett betyg att tänka på.’
’Men vi är ju nästan klara’, protesterade Lima. ’Och vi bestämde ju att vi skulle sitta i biblioteket på onsdag’ (Vallin, 2017, s. 67).

Asrin släppte ner sin skolväska bredvid Lima med en ljudlig duns. Bibliotekarien rynkade ögonbrynen och satte pekfingret demonstrativt mot munnen.
’Hur kan vi ha så här mycket läxor redan?’ viskade hon.
’Jag fattar inte’, suckade Lima och såg uppgivet ner i sin mattebok. ’Hur jag än gör blir det fel’ (Vallin, 2017, s. 151).

I det översta citatet sitter Linda och arbetar med en uppsats. I citatet under diskuterar karaktärerna ett grupparbete som de jobbar med. I det nedersta citatet möts Asrin och Lima i biblioteket för att göra läxor tillsammans.

Den digitala läxhjälpen i informationstexterna och användandet av biblioteket för studier kan ses som en del av "Learning space" hos Jochumsen et al. (2012) då användaren får tillgång till information och kunskap. I studien av Hedemark et al. (2005) kopplas elementet "learning" till barn som användarkategori. I det tidigare nämnda projektet *Bibliotek i förändring* ansågs bibliotekets roll som stöd till den formella utbildningen vara en av de tre viktigaste biblioteksfunktionerna (Thórsteinsdóttir & Arvidsson, 1999). Temat kring skolarbete kan även kopplas till det informationsökande temat som diskuteras i nästa avsnitt då skolarbetet kan ses som en del av informationsbeteenden hos barn. Skolarbete är en vanlig anledning till informationsökning även om barn, åtminstone de fiktiva barnen i de skönlitterära texterna, också söker information av andra anledningar.

En ekvivalenskedja inom temat skolarbete har identifierats enligt följande:

- *Läxor*
- *Uppsats*
- *Plugga*
- *Grupparbete*

Ekvivalenskedjan ger uttryck för användarens subjektposition som elev, biblioteket blir därmed en plats för studier.

4.4 Informationsinsamling

Ett tema som framkom i det skönlitterära materialet men inte i informationstexterna är informationsinsamling.

Karaktärerna använder här biblioteket som plats för sin informationsinsamling och/eller problemlösning och nyttjar bibliotekets böcker och datorer. Karaktärerna har ett problem som de vill lösa eller så vill de lära sig mer om ett ämne och besöker därför biblioteket. Informationsinsamlingen leder till kunskap som hjälper dem att lösa sitt problem eller vägleder dem. Informationsinsamlingen ger dem också mer information kring situationen som de eller någon i deras närhet befinner sig i. Ofta, men inte alltid, är informationen historisk, det vill säga att den berättar historien om en plats, en organisation eller en familj. I *Humlan* blir protagonistens faster inlagd på psykiatriavdelning och hon besöker biblioteket två gånger och lånar böcker på biblioteket för att förstå och kontextualisera situationen:

Jag har lånat en bok om psyksjukhus på skolans bibliotek. Där stod det att förr i tiden kallades psyksjukhusen för dårhus och patienterna för dårar och ibland fick de snurra jättefort i en maskin för att lugna ner sig (Sigunsdotter, 2020, s. 30).

Psykiska sjukdomar jag inte vill ha:

- Mikropsi-makropsi: Man tror att ens kroppsdelar krymper eller växer.
- Alien hand syndrome: ens hand börjar leva sitt eget liv och gör saker själv.
- Cotards syndrom: man blir övertygad om att man är död och håller på att ruttna ihop [...] (Sigunsdotter, 2020, s. 33).

Jag har läst att fysisk aktivitet och dagsljus är bra mot psykisk sjukdom så jag frågade faster Fanny om hon ville följa med ut i solen och äta glass, men hon ville inte (Sigunsdotter, 2020, s. 69).

Informationen om psykiska sjukdomar är viktig för Humlan som inte har tillgång till information om sin faster från andra källor. Biblioteket får här rollen som förmedlare av potentiellt känslig information. När Humlan frågar sina föräldrar får hon inget tydligt svar: "När jag ville veta vilken sjukdom faster Fanny har svarade pappa inbillningssjukan och då skrattade alla, fast de inte var glada" (Sigunsdotter, 2020, s. 15). Hennes mamma vill inte alls prata om det och hennes pappa ger inte informativa svar utan skämtar. Det är först när Humlan lånar böcker på biblioteket som hon får reda på att psykiska sjukdomar är verkliga sjukdomar och inte "inbillningssjukan". Hon använder informationen för att försöka hjälpa sin faster, bland annat genom att föreslå fysisk aktivitet och dagsljus.

Ett återkommande informationssökningsbeteende är att karaktärerna i första hand söker information genom att använda en sökmotor på mobiltelefoner. I vissa fall är denna sökning inledande och följs av mer grundlig informationssökande på biblioteket. Så är fallet i *Jorvik kallar* där Linda googlar och hittar information om att det finns något som heter "Ödesryttarna", varpå de besöker skolbiblioteket och använder datorerna där för att googla ytterligare, samt läser i böckerna som finns där (Dahlgren, 2018, s. 105, 117). Även i *Athena* söker Athena först på mobiltelefonen men besöker sedan biblioteket för att få mer information (Ek, 2020, s. 71, 106). Även i *Speglarnas hemlighet* använder Lima sin telefon för att söka information men misslyckas, hon får senare information av andra vuxna och på bibliotek (Vallin, 2017).

Att i första hand använda sökmotorer på mobiltelefonen är inte fallet i alla texter (Larsson & Korsell, 2014; Widmark, 2019; Sigunsdotter, 2020). I dessa texter finns kunskapen i biblioteken och det är dit de går för att söka information. I flera av texterna söker barnen information utan hjälp av vuxna och visar att de är kompetenta användare av teknik och bibliotekets resurser (Sten & Sten, 2016; Vallin, 2017; Dahlgren, 2018; Sigunsdotter, 2020). I flera av texterna behöver karaktärerna hjälp, men mest förekommande är att barnen är självgående, som visas i det tidigare citatet om Humlan Hansson.

Vid avdelningen för kulturhistoria tog Asrin och Rhoda plats vid ett bord medan Lima for ut och in bland hyllorna.
'Vi kan börja med de här', sa Lima och släppte en hög böcker framför dem.
'Varför kan vi inte bara söka på det?' sa Rhoda. 'Blå rosor visar leden.'
'Det har jag redan gjort', sa Lima. 'Det enda jag har hittat om blå rosor som verkade värt att undersöka är från en Tennessee Williams-pjä. Börja bläddra genom den här' (Vallin, 2017, s. 307–308).

Alla karaktärer i citatet är barn och speciellt Lima visar att hon är van informationssökare. Det finns bibliotekarier i biblioteket men det är Lima som tar rollen i att guida de övriga i informationssökningsprocessen.

En ekvivalenskedja inom temat informationssökning har identifierats enligt följande:

- *Information*
- *”ta reda på mer”*
- *Google*
- *Böcker*
- *Historia*

Ekvivalenskedjan ger uttryck för användarens subjektposition som informationsökare, där användaren använder informationsteknik och gör djupa undersökningar snarare än att kolla upp enkla fakta. Samtidigt förekommer användning av informationsteknik främst utanför biblioteket som främst kopplas till böcker. Endast i en barnbok användes bibliotekens datorer (Dahlgren, 2018). Bibliotekets subjektpositionering inom informationsökning är främst kopplad till tryckta böcker.

4.5 Konst och kultur

Ett tema kring konsten och kulturen finns i synnerhet i informationstexterna men även i de skönlitterära texterna. Detta tema innefattar kulturella aktiviteter i form av skapandet av konst och text och mottagandet av konst och berättande. Även om läsning av skönlitterära böcker är en form av kulturellt mottagande så kommer det inte att diskuteras djupare i detta tema då jag diskuterar boktips och boklån i ett eget tema.

Informationstexterna

Det är till stor del under aktiviteter, ”På gång” eller evenemang på bibliotekshemsidorna som konst och kultur förekommer. Här kan också författarträffar och sagostunder inkluderas (Biblioteken i Borås, 2021; Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Jönköping, 2021; Biblioteken i Norrbotten, 2021; Bibliotek Uppsala, 2021; Partille bibliotek, 2021; Växjö bibliotek, 2021). Flera av aktiviteterna och evenemangen som beskrivs i texterna handlar om konstutställningar av olika slag, och skapandet av konst hemma eller i en skaparverkstad, att skriva dikter eller berättelser och dela med sig av dessa samt att lyssna på andras berättelser eller dikter. Texterna är korta, med plats, klockslag och titel som till exempel ”Konstverkstad på torget” (Bibliotek Huddinge, 2021). På webbplatsen Polarbibblo kan användare måla, skriva och ta del av vad andra har skapat digitalt:

Välkommen till Polarbibblo! Hos oss kan du skicka in berättelser, dikter, boktips och teckningar och få dem publicerade på sajten. Du kan också läsa och inspireras av det andra barn skickat in, eller kanske hitta din nya favoritbok bland våra boktips? Du kan också spela Pac-Man, lösa quiz och läsa boken om Noras pulka på tolv olika språk.

[...]

Efter att du skickat in ett bidrag till oss kommer en av våra redaktörer att titta på det. De kan då ge dig förslag på hur du kan ändra din text om det behövs, eller ge dig tips på hur du kan bli bättre på att skriva. När ni båda är nöjda publiceras bidraget och du kan läsa det på webbplatsen! Ditt bidrag räknas nu som en lott i Bok- och tidningslotteriet (Regionbibliotek Norrbotten, 2021b).

Användarna får möjligheten att ta del av konst och texter som är skapade av andra barn och även att själv dela med sig av sitt skapande. Samtidigt är webbplatsens innehåll inte helt och hållet av barn då vuxna redaktörer står

bakom publiceringen av innehållet och kan ge vägledning i barnens skapande (Regionbibliotek Norrbotten, 2021a).

I informationstexterna har följande ekvivalenskedja identifierats kring konst och kultur:

- *Måla*
- *Utställning*
- *Skriv*
- *Lyssna*

Liksom inom temat ”Mötesplats” placerar ekvivalenskedjan biblioteket som ett kreativt och kulturellt utrymme. Användarens subjektsposition blir även här bildande, användaren får möjlighet till utveckling och upplevelser.

De skönlitterära texterna

Konsten och kulturen består av berättande och av konst i form av tavlor och väggmålningar som finns i biblioteket, antingen som inredning eller bevarat utan att hänga på väggarna. I *Nidsången* är bibliotekets väggar täckta av målningar:

Taket är inte platt, utan valvformat med målningar och text som löper här och tvärs. Texten är skriven med så gammaldags stil att de inte kan läsa vad det står. Målningarna föreställer en massa konstiga saker. Nakna kvinnor med ormar lindade runt armarna. Människor som bränner både människor och böcker på bål. Munkar som håller varandra i händerna och bildar en ring runt ett svärd som svävar i luften. Konstiga djur som inte finns i verkligheten. Monster som slukar barn (Larsson & Korsell, 2014, s. 53–54).

Målningarna föreställer bibliotekets historia och innehållet i bibliotekets böcker. I *Ödeborgen* är tavlor som hänger i biblioteket det centrala, karaktärerna läser inte böckerna som finns där och använder inte biblioteket till något annat:

Blodröda tapeter och mängder med bokhyllor prydde väggarna. Men också tavlor [...] Han kunde inte hjälpa att han blev nyfiken. Hans mamma älskade tavlor och umgicks en del med konstnärer. Tavlor skulle knappast gå sönder om han tittade på dem (Ohlsson, 2019, s. 49).

I båda exemplen tar barnen del av konsten, som också är mystisk. I *Ödeborgen* är tavlan hemsökt. Men barnen skapar ingen egen konst i biblioteket. Aktiviteter som finns i informationstexterna i form av bland annat målning och skrivande fanns inte med i de skönlitterära texterna. I *Speglarnas hemlighet* fanns emellertid berättande som kan liknas vid sagostunder eller delandet av berättelser som var inkluderat i informationstexterna. Det är under ett kalas då karaktärerna befinner sig i ett bibliotek och Lima berättar en skräckhistoria för de övriga gästerna (Vallin, 2017, s. 81).

Kultur anses vara en av biblioteks huvudfunktioner i flera tidigare studier, bland annat i ”The four spaces”-modellen av Jochumsen et al. (2012). Här ingår konst och kultur i ”Inspiration space” som består av meningsfulla upplevelser genom berättande eller andra konstnärliga uttryck. Även ”Performative space” som är platsen för kreativitet och skapande ingår i detta

tema (Jochumsen et al., 2012). Andra studier har beskrivit denna funktion som ”kulturcentrum” eller ”kulturinstitution” (Andersson & Skot-Hansen, 1994; Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen, 2000). Hedemark (2018) betonar emellertid att resultatet i hennes studie om debattartiklar visar på att de funktioner som inte är kopplade till böcker och läsning hamnar i skymundan av den hon kallar för en ”boklig bevarandediskurs” (Hedemark, 2018, s. 227). Det skönlitterära materialet visade mindre kring konst och kultur än informationstexterna. Det fanns ett begränsat antal förekomster, men i jämförelse med förekomster av andra biblioteksfunktioner var inte dessa lika återkommande. I informationstexterna däremot är kulturella upplevelser i allra högsta grad närvarande.

För de skönlitterära texterna har följande ekvivalenskedja identifierats:

- *Taylor*
- *Målningar*
- *Berättande*

4.6 Bibliotekariens närvaro eller frånvaro

Detta tema ger uttryck för bibliotekariens roll i de undersökta texterna. I informationstexterna är bibliotekarien närvarande genom boktips och i texter om hjälp med att använda biblioteket. I de skönlitterära texterna står bibliotekarien för regler och bevarandet av kunskap. I vissa av de skönlitterära texterna är bibliotekarier inte närvarande, vilket ger uttryck för en brist på hjälp eller förmedling från bibliotekarien.

Informationstexterna

Bibliotekarierna syns mest i de personliga boktipsen, tips om annan media och andra saker i form av appar, länkar och spel. Bibliotekarierna finns även i texter som informerar användarna om hur de kan använda biblioteket, och då främst i att de kan fråga bibliotekarier om hjälp:

När du är 6 år får du ditt alldeles egna lånekort. Du får komma till biblioteket med din förskoleklass. Där träffar du någon av våra bibliotekarier som visar barnavdelningen och hur man gör för att låna böcker. När du precis håller på att lära dig läsa kan det vara lite trixigt att hålla i så stora och små bokstäver. Därför finns det böcker med bara stora bokstäver och korta meningar som är perfekta att börja med. Om du inte vill eller kan läsa själv kan du alltid be om tips på bra högläsningböcker som någon vuxen kan läsa för dig (Biblioteken i Falun, 2021b).

Informationen fokuserar på lålandet av böcker och hänvisar barnen till bibliotekarier för hjälp om att hitta i biblioteket och att hitta och låna böcker.

I informationstexterna har följande ekvivalenskedja identifierats:

- *Böcker*
- *Tips*
- *Hjälp*

Ekvivalenskedjan ger uttryck för subjektsposition för bibliotekarien som litteraturförmedlare och som experten som användaren kan få hjälp av.

De skönlitterära texterna

I fem av böckerna förekom inga bibliotekarier alls (Larsson & Korsell, 2014; Sten & Sten, 2016; Ohlsson, 2018; Widmark, 2019; Ek, 2020). Här är *Nidstången* medräknat, men biblioteket i romanen har väktare i stället som snarare än att förmedla kunskap ska bevara och skydda den. Detta påminner om den ”bevarande bokdiskursen” som framkommer i Hedemarks (2018) studie där bibliotekarien ses som främst till för att bevara böcker. Av de böcker där bibliotekarier förkommer ger de hjälp till karaktärerna endast i två texter (Vallin, 2017; Dahlgren, 2018, s. 129).

Mer förekommande är att bibliotekarierna inte bidrar med någon hjälp. I *Athena* behöver karaktärerna ta hjälp av sin gamla lärare för att kunna hitta relevant information, inga bibliotekarier nämns:

Vi cyklade direkt till bibblan, men de flesta böckerna om träd var skrivna på vuxenspråk som på nätet eller handlade mest om fruktträd. Vi fattade ingenting. Aicha ställde tillbaka böckerna och vi gick ut i solen igen.
'Skit också', muttrade Ronja.
'Ja, varför ska det vara så svårt att få tag i information?' (Ek, 2020, s. 106–107).

Den pensionerade läraren Sollan letar sedan upp information: ”Till slut valde hon tre böcker, drog sitt lånekort och packade ner dem i ryggsäcken” (Ek, 2020, s. 110). Sollan letar upp de relevanta böckerna utan bibliotekariehjälp och drar lånekortet på ett sätt som antyder att hon sköter hela besöket utan bibliotekariehjälp.

I *Humlan* ber några elever om hjälp av bibliotekarien, men det är otydligt om de faktiskt får den hjälp de ber om. Bibliotekarien Marianne framstår som upprörd över situationen:

Medan vi satt och läste kom hästtjejerna in i biblioteket. De gnäggade och skrek att de ville ha böcker om hästar. Marianne blev alldeles röd i ansiktet (Sigunsdotter, 2020, s. 38).

En tolkning är att det inte är frågan om hjälp som bibliotekarien blir upprörd över, utan att hästtjejerna gnäggade och skrek. Tolkningen är rimlig då samma bibliotekarie beskrivs som tystlåten (Sigunsdotter, 2020, s. 36). I samband med hästtjejernas besök i biblioteket ges en illustration där tjejerna har hästhuvuden och omringar bibliotekarien som ser mänsklig ut, vilket bidrar ytterligare till att framställa bibliotekarien som omgivet djur vilket kan påstås ge intrycket av den ordningsamma bibliotekarien omgiven av kaotiska störningsmoment (Sigunsdotter, 2020, s. 39). Samtidigt framställs bibliotekarien som ovillig eller oförmögen att ge service till användarna:

Sedan gick vi till biblioteket för att läsa om fler psykiska sjukdomar. Vår bibliotekarie Marianne satt som vanligt gömd bakom en stor hög med böcker. Det var bara hennes krulliga frisyr som avslöjade att hon fanns där. Marianne pratar nästan lika tyst som fnasiga Josefin så jag vet aldrig vad hon säger. En gång kissade Marianne på golvet i biblioteket, oklart varför (Sigunsdotter, 2020, s. 36).

Bibliotekarien gömmer sig för besökarna och hälsar inte, och hon gör sig inte förstådd för Humlan. Att bibliotekarien kissar på golvet bidrar till en

framställning av ännu en vuxen som protagonisten Humlan inte förstår sig på och som inte hjälper henne. Samtidigt tolkar jag händelsen som humoristisk och att bibliotekariens roll i texten är skämtsam.

Även i *Speglarnas hemlighet* är bibliotekarierna knutna till en regel kring tystnad:

Asrin släppte ner sin skolväska bredvid Lima med en ljudlig duns. Bibliotekarien rynkade ögonbrynen och satte pekfingret demonstrativt mot munnen [...] Bibliotekarien hyssjade strängt på dem (Vallin, 2017, s. 151–152).

I *Sune* däremot beskrivs regeln kring tystnad som något förlegat och tvärtom påstår att det numera är tillåtet att sjunga i biblioteket:

På bibliotek kan man låna böcker. Bland annat. Förr i världen skulle man vara tyst. Man fick inte säga ett enda ord till någon utan bara gå omkring ljudlöst med dammiga skor och plocka åt sig det man ville låna. Det var så strängt på biblioteket att man inte ens fick skrika högt om det började brinna i böckerna. Istället fick man springa fram till utlåningsdisken och viska tyst: 'Det brinner' (Olsson & Jacobsson, 2017, s. 9).

Alla träffas på mamma Karins förra jobb. På biblioteket. När Sune glatt sjungande klampar in möter han en tjurig och sur Håkan som säger att Sune måste vara knäpp tyst som en liten dammrätta. Man får inte säga ett ord på biblioteket. Man får inte ens rapa när man druckit bubbeldricka. Man får inte säga varken pip eller något annat ord. Knäpptyst måste det vara, hävdar Håkan. – Ah, säger Sune. Så där är det ju inte. Det var förr i tiden. För hundranittio år sen när pappa var liten. Då skulle man vara tyst på biblioteket. Nu får man ju till och med prata och sjunga (Olsson & Jacobsson, 2017, s. 152).

Bibliotekarierna har i vissa av texterna andra regler som måste följas. I *Speglarnas hemlighet* ropar bibliotekarien att användarna måste plocka undan efter sig (Vallin, 2017, s. 311). I *Bibliotekskuppen* är biblioteket utrustat med en övervakningskamera som bibliotekarien putsar varje dag (Hyder, 2014, s. 59). Rydbeck (2004) skriver att det är vanligt förekommande i skönlitterära beskrivningar av bibliotek att vissa regler måste följas och att tystnaden är den viktigaste regeln. Detta har alltså återfunnits även i föreliggande studie.

I det undersökta materialet bistår bibliotekarierna inte med någon hjälp att hitta information eller böcker, med undantag för i *Jorvik kallar*. I stället bevarar de tystnad och ordning i biblioteken. Annars syns de inte till alls, som till exempel i skolbiblioteket i *Djupgraven* som alltid är tomt (Sten & Sten, 2016). Vidare är det få av texterna som beskriver lånediskar, med undantag för *Speglarnas hemlighet* där en karaktär lånar ett förstoringsglas i en lånedisk och i *Sune* där en lånedisk nämns (Vallin, 2017, s. 309; Olsson & Jacobsson, 2017, s. 9). I *Jorvik kallar* har en bibliotekarie hjälpt en karaktär att hitta en bok, men bibliotekarien är inte närvarande i texten utan har lämnat biblioteket:

Linda sitter ensam i skolbiblioteket. Det är mörkt ute nu, till och med vaktmästaren har gått hem. Egentligen får inte elever stanna kvar efter stängning, men Lina är stamgäst på biblioteket och har betrotts med larmkoden så att hon kan gå hit när hon vill. Hon har suttit här länge nu och det börjar kännas. Trött är hon – den sortens trötthet som sitter i hela kroppen, långt inne i ben och märg. [...] Hon gäspar och bläddrar vidare i den tjocka, dammiga

boken som bibliotekarien plockade fram åt henne innan hon gick hem (Dahlgren, 2018, s. 129).

Texten beskriver ett slags meröppet där Linda får sitta kvar i biblioteket efter stängning. Detta är ett undantag eftersom bibliotekarien har förtroende för Linda. Det verkar också finnas en återkommande skildring av barnen i de skönlitterära texterna som självständiga och ansvarstagande, utan att kunna förlita sig på vuxna. Det visar sig dels i bibliotekariernas frånvaro. Detta återfinns inte i alla undersökta böcker (Larsson & Korsell, 2014; Olsson & Jacobsson, 2019; Ek, 2020).

Lena Kåreland skriver om temat ”Det kompetenta barnet” i *Barnboken i samhället* (2013) och i *Skönlitteratur för barn och unga* (2015). Kåreland beskriver att begreppet syftar till barn som är sociala aktörer: ”De är inte bara objekt för samhällets och de vuxnas påverkan, de agerar också som subjekt och kan själva utöva påverkan” (Kåreland, 2013, s. 26). Vidare betonar hon att det kompetenta barnet är nära knutet till skildringar av vuxna som drar sig undan ansvaret vilket leder till att barnen måste axla en vuxenroll. Till skillnad från äldre barnlitteratur där föräldrar ofta beskrevs som idealbilder kan föräldrarna inta barnets roll och bli omhändertagna av barnet (Kåreland, 2013, s. 27; 2015, s. 127). ”Det kompetenta barnet” går att finna i flera av de undersökta barnböckerna. Föräldrarna är fast i en annan värld, är i fängelse, är upptagna med arbete eller så bor barnen på internat (Hyder, 2014; Vallin, 2017; Dahlgren, 2018; Ohlsson, 2019). Det är barnets uppgift att rädda sina föräldrar från farliga havsmonster, att ta hand om sin sjuka faster eller att genomföra en kupp (Hyder, 2014; Sten & Sten, 2016; Sigunsdotter, 2020). Nelly Rapp och Valle reser dessutom ensamma i tiden och ändrar historien (Widmark, 2019).

Bibliotekariernas frånvaro eller brist på hjälp från bibliotekarier kan vara relaterat till ”det kompetenta barnet”. För att visa att barnen i texterna är självständiga och kompetenta saknas bibliotekarien helt eller ger ingen hjälp. Detta är emellertid inte en förklaring för bibliotekariens frånvaro i *Athena* där Athena får hjälp av sin gamla lärare och får dessutom hjälp från sina föräldrar (Ek, 2020).

I de skönlitterära texterna har följande ekvivalenskedja i temat om bibliotekarier identifierats:

- *Regler*
- *Tystnad*
- *Bevara*
- *Förbjuden*

Ekvivalenskedjan positionerar bibliotekarien som den som håller ordning och som bevarare av kunskap, som hen dessutom kan förbjuda. Användarens subjektsposition blir då i förhållande till bibliotekariens, det vill säga i behov av bibliotekariens godkännande om hen vill få tillgång till kunskapen.

5 Diskurser

I detta kapitel diskuteras de diskurser som temana i kapitel 4 ger uttryck för. Diskurserna är bokdiskursen, bevarandediskursen, bildningsdiskursen och vardagsrumsdiskursen. Bokdiskursen och bevarandediskursen har gemensamt elementet böcker. Skillnaden mellan dem är att bokdiskursen innefattar ett förmedlande av litteratur, läsningen av litteratur och biblioteket som motpol till kommersiella krafter. Bevarandediskursen kan beskrivas som mer passiv eller slumrande i jämförelse med bokdiskursen. Bevarandediskursen ger nämligen uttryck för bevarandet och skyddandet av böcker, samt deras potential snarare än den aktiva användningen av dem.

Diskurserna kommer att presenteras och diskuteras var och en. I slutet av kapitlet ges en tabell med syfte att åskådliggöra temana och ekvivalenskedjorna i kapitel 4 och vilka diskurser de ingår i. Som nämnt används ekvivalenskedjorna som ett verktyg för att synliggöra temana och de återges för att ge en överblick över resultatet.

5.1 Bokdiskursen

I bokdiskursen återfinns den tryckta bokens närvaro i informationstexterna och i de skönlitterära texterna, dess fysiska närvaro, läsningen av böcker och boktips. I samband med en text om barn i mellanåldern skriver Rydsjö och Elf att barn är bibliotekens flitigaste besökare och att de lånar flest böcker (Rydsjö & Elf, 2007, s. 119). Även i de skönlitterära böckerna besökte barnen bibliotek och lånade böcker, och att läsa böcker var en vanlig anledning till att de besökte biblioteket. I informationstexterna var de mest förekommande typer av texter de som behandlade tillgängliga tryckta böcker i biblioteken i samband med nyhetslistor och boktips. I en intervjustudie från 2006 som Köpenhamns kommun låtit genomföra framkom att i fråga om bibliotekens tjänster värdesatte barnen personalen och böckerna högst (Roed, 2006; Rydsjö & Elf, 2007, s. 119). I en senare studie om 10-åriga barns läsvanor framkom att barnen vände sig till bibliotek för att få tillgång till läsmaterial (Hedemark, 2012, s. 123). Det finns alltså en tydlig diskurs i samband med barn och bibliotek som handlar om böcker och läsning. Hedemark (2009) identifierar en boklig diskurs i sin avhandling, där den bokliga diskursen kopplas till tryckta böcker, skönlitteratur av god kvalitet samt läsning. Hedemark påpekar att diskursen har funnits länge och liksom alla diskurser är den inte konstant och måste förstås i sin samtid. Bokdiskursen har vissa element gemensamt med Hedemarks bokliga diskurs, däribland biblioteket som litteraturförmedlare och som motpol till kommersiella krafter. Litteraturförmedlingen är speciellt märkbart i informationstexterna, där böcker och förmedlingen av dessa tar stor plats. Bland informationstexterna fanns även texter om lån av digitala medier och lån av spel och spelkonsoller, men dessa var inte lika tydligt närvarande som texterna om böcker. När tips om andra medier än tryckta böcker fanns så befann de sig på andra ställen på hemsidorna, inte vid boktipsen, med undantag för Biblioteken i Norrbotten (2021).

I barnböckerna är inte litteraturförmedlingen från bibliotekarier lika närvarande, men boklån är särskilt återkommande. I *Athena* ser protagonisten biblioteket som ett bättre alternativ till att köpa böcker. Till och med de böcker

som karaktärerna köper är de som biblioteket sålt av (Ek, 2020). Athena argumenterar inte för boklån med syfte att minska kommersialismen ur ett politiskt eller ekonomiskt perspektiv utan ur ett miljöperspektiv. Liknande uttrycklig anti-kommersialism framkommer inte i de övriga undersökta barnböckerna. Samtidigt är det underförstått i övriga böcker att de först och främst besöker biblioteken för att få tag i böcker. Karaktärerna köper aldrig nya böcker utan lånar alltid. Detta kan argumenteras bero på att de som barn inte har tillgång till pengar att köpa nya böcker för, men även i de böcker där barnen är ekonomiskt privilegierade köper inte barnen nya böcker (Vallin, 2017; Dahlgren, 2018). Därigenom syns en tydlig motvikt till det kommersiella i användandet av biblioteket.

Den tryckta bokens fysiska närvaro upptar också en stor plats i såväl det fiktiva biblioteket som det bibliotek som framställs i informationstexterna. I informationstexterna syns fysiska böcker i bilder på bibliotekets rum och i informationen om böckernas placering. I de fiktiva biblioteken fungerar boken som en symbol för att identifiera att det är ett bibliotek som beskrivs. Ofta ges ingen djupare beskrivning av hur biblioteket ser ut mer än att det består av böcker. Detta fenomen kan exemplifieras med följande utbyte i *Speglarnas hemlighet*: ”Spegeln finns bland böckerna.’ Menar du i biblioteket?” (Vallin, 2017, s. 208). Spegeln som nämns fanns inte i biblioteket utan bland andra böcker, men karaktären associerade ”böckerna” med ”biblioteket”. I samma text beskrivs ett bibliotek enligt följande: ”Det var ett bibliotek. Väggarna var täckta från golv till tak med bokhyllor” (Vallin, 2017, s. 216).

I bokdiskursen beskrivs även boken som källa till information. Detta är märkbart främst i det skönlitterära materialet, men återfinns i boktips om faktaböcker i informationstexterna. Hedemark (2009) beskriver en informationsförmedlande diskurs som kännetecknas av att bibliotekens primära uppgift är att förmedla information oavsett medieformat. I föreliggande analys har inte denna diskurs identifierats, utan tillgång till information handlar här om information i samband med böcker. Det är i böckerna som flera av de fiktiva barnen får information om deras situation och i de skönlitterära texterna är böckerna tätt kopplade till information.

Den aktuella bokdiskursen ger alltså uttryck för en syn på bibliotek som kopplat till böcker, vilket i sin tur kopplas till läsning för underhållande eller informativa syften. En subjektposition inom bokdiskursen är bibliotekarien som förmedlare av information eller litteratur. Användaren är då i behov av bibliotekariens förmedling.

5.2 Bevarandediskursen

Bevarandediskursen återfinns främst i det skönlitterära materialet och handlar om bevarandet av föremål och kunskap, främst föremål och kunskap som är gamla och viktiga och måste skyddas från att förstöras. Denna diskurs skiljer sig från bokdiskursen som främst handlar om ett aktivt användande av böcker, förmedlingen och läsningen av dem men också som fysiska föremål. I bevarandediskursen ingår också bokens fysiska utrymme och således har de två diskurserna detta gemensamt. Skillnaden är användningen av böckerna, vilket inte är centralt i bevarandediskursen.

I ”den bokliga diskursen” i Hedemarks (2009) avhandling understryks bibliotekets roll som bevarare. Hon skriver att: ”Det är institutionernas materiella innehåll som betonas och synen på biblioteket kan närmast beskrivas som ett slags passiv behållare för böcker, vilka bibliotekarier har att förmedla” (Hedemark, 2009, s. 150). I en senare studie av Hedemark återfinns en boklig diskurs som hon kallar för en ”boklig bevarandediskurs” (Hedemark, 2018). Ordet ”bevarande” betonas ytterligare här. Hedemark skriver att i den bokliga bevarandediskursen läggs fokus på bibliotekets samlingar som bibliotekarierna ses som passiva förvaltare av (Hedemark, 2018). Detta synsätt återfinns i den aktuella undersökningen. Emellertid är det här inte bara böcker som bevaras utan även andra föremål, framför allt är det kunskapen som måste bevaras och skyddas. Speciellt tydlig är denna diskurs i *Nidstången*. Biblioteket i *Nidstången* har som nämnt inga bibliotekarier, i stället har det väktare vars uppgift är att bevara och skydda bibliotekets samling. Samlingen består av böcker men även av föremål som kan vara farliga i fel händer. Ett sådant föremål hamnar utanför brödernas hem där det förhäxar deras fostermamma (Larsson & Korsell, 2014).

Ett annat exempel på bevarandediskursen är biblioteket i *Djupgraven* som alltid är tomt bortsett från protagonisten och hennes vän. Biblioteket beskrivs som bestående av bokhyllor och dammig (Sten & Sten, 2016). Ingen bibliotekarie är med i texten och kan alltså inte förmedla litteraturen. Inte heller lånar några karaktärer böcker eller använder biblioteket till något annat än som en avskild plats där de kan prata. Ett liknande bibliotek återfinns i *Ödeborgen*, där bibliotekets största syfte är bevarandet av föremål. Biblioteket ligger i en hemsökt borg och flera föremål försvinner för att sedan hittas i biblioteket (Ohlsson, 2019). Biblioteket i borgen kan ses som en plats där historiska föremål bevaras.

I bevarandediskursen är böcker och andra föremål bevarade under en lång tid. Biblioteket i *Nidstången* är till och med äldre än staden den befinner sig i (Larsson & Korsell, 2014). Biblioteket i *Nelly Rapp* innehar gamla böcker, dokument och magiska föremål (Widmark, 2019). Med det långa bevarandet kommer damm som visar att böckerna och föremålen befunnit sig där under lång tid. Damm bidrar till associationer kring bibliotekariernas passivitet eller avsaknad. Som tidigare nämnt är bibliotekarierna frånvarande i flera av de undersökta texterna, i andra är de närvarande men ger ingen hjälp eller service till användarna. I *Humlan* gömmer sig bibliotekarien från bibliotekets besökare och när hon blir tillfrågad om hjälp blir hon upprörd (Sigunsdotter, 2020). Bevarandediskursen kan alltså bidra till att skapa en bild av biblioteket som ett bokförråd där bibliotekariens roll är minimal.

Samtidigt finns det ofta en tydlig anledning till att böckerna och de andra föremålen ska bevaras, vilket har att göra med att de bär på kunskap. Det är inte nödvändigtvis kunskap som behövs just nu, utan snarare kunskap med potentiella användningsområden i framtiden. Så är fallet i *Nidstången* där flera föremål är farliga, men ändå måste bevaras eftersom de bär på kunskap. Det är därför väktarnas jobb att skydda biblioteket från ”Makter som vill åt kunskapen och kraften i biblioteket” (Larsson & Korsell, 2014, s. 13). Som tidigare nämnt skriver Rydbeck (2004) att skönlitteraturens bibliotek är en miljö som ruvar på kunskapen, vilket kan kopplas till bilden av bibliotekarien som har makt över kunskapen. Bibliotekarien blir här inte lika passiv i och med att hen har

möjligheten att såväl bevara som undanhålla kunskap. Så är också fallet i *Bibliotekskuppen* där böckerna är inlåsta i bibliotekets förråd (Hyder, 2014). Bevarandediskursen innefattar som nämnt inte förmedlandet av litteratur utan bevarandet av det, vilket kan kopplas till synen på bibliotekarien med makten att undanhålla kunskap.

Iloa Savolainen (2020) skriver om folkbiblioteks undanhållande av böcker. Hon beskriver hur vissa mekanismer möjliggör att biblioteken ger fri tillgång till böcker samtidigt som de upprätthåller en miljö som avskräcker lånanandet av böcker (Savolainen, 2020). Vidare skriver hon att barn också har varit föremål för skyddandet av negativa effekter av läsning, vilket leder till att barn nekas tillgång till vissa former av litteratur (Savolainen, 2020, s. 209). I Savolainens artikel beskrivs ett slags undanhållande av farlig litteratur som också återfinns i föreliggande undersökning.

Några olika subjektpositioner kan identifieras i bevarandediskursen. Å ena sidan finns den passiva bibliotekarien och den passiva användaren. Eftersom bibliotekets främsta syfte är att bevara kunskap så tar varken bibliotekarien eller användaren del av den. Å andra sidan finns bibliotekarien med makt över kunskap vilken hen kan undanhålla från användaren. Användaren blir här i underläge till bibliotekarien som när som helst kan förstöra kunskapen. Att bibliotekarien undanhåller kunskap kan även ses som en form av *paternalism* vilket också Hedemark (2009) diskuterar. Begreppet kan beskrivas som föräldrars beteende mot sina barn där barnet behandlas som ovetande om sitt eget bästa.

I Hedemarks (2009) material som består av debatter från 1970–2006 inrymmer bokdiskursen bibliotekets roll som bevarare (Hedemark, 2009, s. 149–150). I föreliggande analys görs som sagt skillnad mellan bokdiskursen och bevarandediskursen då jag menar att det finns en skillnad mellan dessa två diskurser. Visserligen har båda diskurser boken som fysiskt objekt och symbol gemensamt. Bokdiskursen uttrycker förmedling av litteratur och information och anti-kommersialism. Här är bibliotekarien förmedlare och vägledare för användaren. Bevarandediskursen uttrycker bevarandet och undanhållandet av litteratur och kunskap. Diskurserna står här i konflikt med varandra då förmedlingen och bevarandet är varandras motpoler. Förmedlingen innebär användning av böckerna vilket också kan skada dem. Bevarandet innebär skyddandet av böckerna, i vilket böckerna helst inte bör användas.

5.3 Bildningsdiskursen

Bildningsdiskursen syftar till biblioteket som plats för bildning. Bildning avser både formell utbildning och informellt lärande. Det senare syftar till nya upplevelser och djupa och breda kunskaper. Bildning kan innebära ett myndiggörande. I denna analys innefattar bildningsdiskursen både bibliotekets roll i den formella utbildningen och biblioteket som plats för allmänbildning och även för informationssökande som inte är kopplat till skolarbete. För informationstexterna tog denna diskurs uttryck bland annat i form av information om läxhjälp och bilder på studerande barn. Även tjänster som uppmuntrade flerspråkighet och erbjöd redaktionellt stöd i skrivandet av texter är en del av bildningsdiskursen. Dessa typer av tjänster gavs på flera bibliotek

men mest märkbart var texterna från Biblioteken i Norrbotten (2021; Regionbibliotek Norrbotten, 2021).

För de skönlitterära texterna tog bildningsdiskursen uttryck i att barnen gjorde skolarbete i bibliotekets lokaler och att de sökte information om ett ämne i biblioteket. Informationssökandet som avses här är inte enbart att slå upp fakta eller få svar på en enkel fråga utan innefattar en djupare informationssökning vilket ger användaren en djupare förståelse för ett ämne, en händelse eller en situation. I *Athena* hotas träden på skolgården att huggas ner på grund av sjukdom, varpå Athena undersöker olika trädskjukdomar och om träden verkligen är sjuka (Ek, 2020). I *Humlan* läser Humlan flera böcker om psykiska sjukdomar för att få en djupare förståelse för sin faster, vilket leder till olika försök i att hjälpa fastern (Sigunsdotter, 2020). I *Jorvik kallar* är den informationsinsamlade aspekten av bildningsdiskursen speciellt tydlig då karaktärerna behöver få en djupare förståelse för hur Jorvik (det fiktiva landet de befinner sig i) ser ut och hur det ondskefulla företaget ”Dark Core” är uppbyggt för att sålunda kunna rädda deras magiska häst som företaget kidnappat:

Framför Alex, Linda och Lisa ligger flera kartor över Jorvik och böcker uppslagna bredvid godispappren. Biblioteksdatorns skärm kryllar av googlefönster. På en karta har tjejerna ritat tre stora cirklar och flera mindre (Dahlgren, 2018, s. 204).

De många googlefönsterna och utspridda kartorna tyder på att flera källor är iblandade i att ge användarna en djupare förståelse för situationen. Även i *Speglarnas hemlighet* återfinns en liknande företeelse i Mitterand-biblioteket där användarna söker förståelse för sin situation och planerar hur de ska gå till väga (Vallin, 2017).

Till skillnad från informationstexterna som beskrev läxhjälp, det vill säga stöd från vuxna i barnens utbildning, sker skolarbetet och annat informationssökande i barnböckerna till stor del utan vuxnas hjälp. Det finns ett antal undantag, men överlag visade de fiktiva barnen en högre grad av självständighet. Bibliotekets roll är här att förse användarna med en plats där de kan studera och med resurser i form av datorer eller böcker.

I tidigare forskning är informationssökande och stöd till formell utbildning återkommande huvudfunktioner för bibliotek (se bl. a. Andersson & Skot-Hansen, 1994; Törsteinsdóttir & Arvidsson, 1999; Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen, 2000). I modellen ”The four spaces” beskrivs ett utrymme som forskarna kallar för ”learning space” (Jochumsen et al., 2012). Lärandeplatsen beskrivs av forskarna som att det stödjer upplevelser och myndiggörande, att det är platsen där bland andra barn kan upptäcka och utforska världen genom fri tillgång till information och kunskap. De skriver att lärandet i biblioteket alltid är ett alternativ vilket sker genom bland annat konstnärliga aktiviteter och kurser. Vidare betonar forskarna att lärande i bibliotek utgår från användarnas egna upplevelser och deras önskan att definiera deras egna lärandebehov (Jochumsen et al., 2012). Beskrivningen av lärandeplatsen återfinns i bildningsdiskursen, i synnerhet biblioteket som plats för myndiggörande. Det är platsen i de skönlitterära texterna där karaktärerna återfår självständighet genom en viss form av kontroll över den situation de befinner sig i. I informationstexterna syns lärandeplatsen i bildningsdiskursen genom de

aktiviteter som finns tillgängliga, i form av bland annat skrivande eller annat kreativt skapande, vilka uppmuntrar bildning.

En subjektspostion som kan identifieras i bildningsdiskursen är bibliotekarien som lärare eller pedagog. Bibliotekarien bidrar till användarens bildning genom läxhjälp eller genom kreativa aktiviteter som skrivande. Användaren är då en elev eller barn i behov av vägledning. I samma diskurs kan även barnet inneha subjektspostion som självständig och kompetent informationsökare. Barnet är här fullt kapabel att lära sig, utvecklas och söka information utan hjälp från någon vuxen. Här är bibliotekets roll att förse barnet med platsen och resurserna som den behöver.

Bildningsdiskursen överlappar till viss del med bokdiskursen då förmedling av information och informationsökning ingår i båda diskurser. Skillnaden är boken som symbol vilket är centralt i bokdiskursen men inte i bildningsdiskursen. Inom bildningsdiskursen behöver inte information komma från böcker utan även genom teknik eller upplevelser.

5.4 Vardagsrumsdiskursen

I vardagsrumsdiskursen återfinns biblioteket som mötesplats. I de skönlitterära texterna tar vardagsrumsdiskursen uttryck i bibliotekets roll som mötesplats bekanta emellan, medan i informationstexterna tar den främst uttryck i vissa aktiviteter. Det är viktigt att notera att vid tidpunkten för datainsamlingen uppmanade många folkbibliotek att hålla besöken korta, vilket innebär att användningen av biblioteket som ett andra vardagsrum inte var aktuellt annat än i samband med planerade evenemang och aktiviteter. I barnböckerna fanns inga sådana hinder.

Audunson (2005) beskriver folkbiblioteket som en lågintensiv mötesplats där individer inte endast träffar dem som är som de själva utan även individer som de annars inte skulle umgås med. I tidigare forskning återkommer bibliotekets funktion som samhällets vardagsrum eller social mötesplats (Andersson & Skot-Hansen, 1994; Törsteinsdóttir & Arvidsson, 1999; Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen, 2000). I ”The four spaces”-modellen beskrivs ”meeting space” vilket är biblioteket som en mötesplats där både planerade och oplanerade sociala interaktioner sker (Jochumsen et al., 2012). Forskarna betonar att bibliotekets mötesplats ger möjligheten till både oavsiktliga möten och organiserade möten där vissa ämnen eller problem kan analyseras och diskuteras (Jochumsen et al., 2012). I informationstexterna gav materialet uttryck för organiserade möten med en tydlig agenda, till exempel målarverkstad eller konstutställning. De skönlitterära texterna gav uttryck för både planerade och oplanerade möten, men främst möten mellan vänner och familjemedlemmar. Speciellt tydlig är vardagsrumsdiskursen i *Sune* där hela familjen samlas i biblioteket för att ha ett familjemöte (Olsson & Jacobsson, 2017). I samma roman sätter Sunes föräldrar ofta gränser, eller förbjuder Sune från att göra vissa saker. Det finns en tydlig maktfördelning inom familjen där föräldrarna har makt över barnen, vilka i sin tur har en maktobalans dem emellan där det äldsta syskonet har makt över mellanbarnet som i sin tur har makt över det yngsta barnet. När familjen möts på biblioteket sker ett skifte där varje familjemedlems röst väger lika mycket (Olsson & Jacobsson, 2017).

Även i andra texter har de bekanta som möts en maktbalans i biblioteket (Sten & Sten, 2016; Vallin, 2017; Dahlgren, 2018).

I *Speglarnas hemlighet* och *Jorvik kallar* möts vänner i biblioteket upprepade gånger, ibland kravlöst och ibland i mer planerade möten med en agenda. Som tidigare nämnt är biblioteksrummet en plats där användare kan befinna sig utan att behöva redogöra för sitt ärende, vilket kan anses som särskilt passande för barn som vill mötas på en neutral plats utan krav på kommersialism. I *Speglarnas hemlighet* möts även vännerna på café i vilket de alltid köper något att äta och dricka (Vallin, 2017). I biblioteket finns som sagt inga liknande krav på att spendera pengar, vilket barn dessutom ofta inte har någon stor tillgång på.

Det kravlösa i biblioteksbesök har inte alltid varit självklart, i Linharts (2019) artikel om bibliotekets roll i skönlitteratur ställs krav på besökarna att bland annat vara välklädda och ha ett jobb innan de besöker biblioteket. Dessa krav verkar vara något som besökarna själva ställer och inte biblioteket eller bibliotekarierna, men oavsett så hindrar det användarna från att ta del av bibliotekens tjänster trots att de vill det (Linhart, 2019). I andra tidigare studier om barnbiblioteket i skönlitteratur kan vissa krav anses ställas på användarna i att syssla med läsning eller andra aktiviteter när de befinner sig i bibliotekens lokaler (se t. ex. Garralón, 1996; Maynard & McKenna, 2005; Tveit, 2019). Med detta avses inte ett uttryckligt krav utan snarare att i de undersökta romanerna beskrivs biblioteket i samband med ett slags aktivt användande av bibliotekets tjänster, ofta informationssökning, boklån eller läsning. I den aktuella undersökningen däremot finns exempel på karaktärer som möts i biblioteket utan att använda biblioteket till något annat än just mötesplats. I *Djupgraven* används aldrig biblioteket till något annat av karaktärerna än för att kunna prata ostört (Sten & Sten, 2016). De behöver alltså inte syssla med aktiviteter som associeras till bibliotek utan kan befinna sig där utan något specifikt mål.

Inom vardagsrumsdiskursen har användaren en självklar rätt till bibliotekets tjänster och lokaler. Barnets subjektsposition innebär social agens och maktbalans till dess bekanta och till andra i biblioteket. Detta innebär att vardagsrumsdiskursen står i konflikt till bevarandediskursen där användaren inte har en självklar rätt till bibliotekets lokaler och tjänster.

Vardagsrumsdiskursen överlappar till viss del med bildningsdiskursen då vissa av de aktiviteter som sker på biblioteket i form av bland annat verkstäder och konstutställningar ingår i båda diskurser. Skillnaden är att bildningsdiskursen ingår i ett bildningssammanhang där aktiviteternas bildande aspekter är relevanta. I vardagsrumsdiskursen är den sociala aspekten av samma aktiviteter relevant. Biblioteket är här en lågintensiv mötesplats där såväl främlingar som bekanta kan mötas.

5.5 Teman inom diskurserna

Som nämnt så ger de teman som presenterats i kapitel 4 uttryck för diskurserna som diskuterats i detta kapitel. Här ges en tabell som åskådliggör temana, deras ekvivalenskedjor och diskurserna som de ger uttryck för:

<i>Teman och ekvivalenskedjor inom diskurserna</i>		
	Ekvivalenskedja i informationstexterna	Ekvivalenskedja i de skönlitterära texterna
<p>Tema böcker</p> <p>Ingår i bokdiskurs och bevarandediskurs</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Boktips</i> – <i>Nyheter</i> – <i>Författare</i> – <i>Bokplacering</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Bokhyllor</i> – <i>Boklån</i> – <i>Information</i> – <i>Kunskap</i> – <i>Bevara</i> – <i>Skydda</i>
<p>Tema mötesplats</p> <p>Ingår i bildningsdiskurs och vardagsrumsdiskurs</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Aktiviteter</i> – <i>Tävlingar</i> – <i>Verkstad</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Bord</i> – <i>Träffas</i> – <i>Prata</i> – <i>Planering</i>
<p>Tema skolarbete</p> <p>Ingår i bildningsdiskurs</p>	Elementet ”läxhjälp”	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Läxor</i> – <i>Uppsats</i> – <i>Plugga</i> – <i>Grupparbete</i>
<p>Tema informationsinsamling</p> <p>Ingår i bildningsdiskurs</p>	Ingen ekvivalenskedja har identifierats	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Information</i> – <i>”ta reda på mer”</i> – <i>Google</i> – <i>Böcker</i> – <i>Historia</i>
<p>Tema konst och kultur</p> <p>Ingår i bevarandediskurs, bildningsdiskurs och vardagsrumsdiskurs</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Måla</i> – <i>Utställning</i> – <i>Skriv</i> – <i>Lyssna</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Tavlor</i> – <i>Målningar</i> – <i>Berättande</i>
<p>Tema bibliotekariens närvaro eller frånvaro</p> <p>Ingår i bokdiskurs, bevarandediskurs och bildningsdiskurs</p>	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Böcker</i> – <i>Tips</i> – <i>Hjälp</i> 	<ul style="list-style-type: none"> – <i>Regler</i> – <i>Tystnad</i> – <i>Bevara</i> – <i>Förbjuden</i>

Figur 2. Tabell över teman och ekvivalenskedjor inom diskurserna.

6 Slutsatser och diskussion

Metoden som använts i undersökningen är diskursanalys vilket är en kvalitativ metod. En nackdel med kvalitativa metoder är att de alltid är subjektiva. Det som identifierats i materialet är alltså min bedömning av vad materialet ger uttryck för. Emellertid har alla metoder ett visst mått av subjektivitet. Vidare har tillvägagångssättet och en analysmodell redogjorts för i avsnitt 3.3. Analysmodellen visade vilka frågor som ställdes till materialet, alltså vilka aspekter av materialet som jag fokuserade på och i vilka sammanhang. I samma avsnitt förklarades också stegen i modellen. I analyskapiteln ges exempel i form av citat och beskrivningar av materialet vilka visar vad mina tolkningar är och vad de är grundade i. Detta ger en transparens i undersökningen som jag anser gör resultaten tillförlitliga.

En fördel med kvalitativa metoder, och i synnerhet diskursanalys, är att det möjliggör upptäckter i undersökningsmaterialet som inte hade varit möjliga i en kvantitativ undersökning. Genom diskursanalysen analyseras texterna ur ett större sammanhang vilket synliggör implicita innebörder i texterna. En kvantitativ undersökning av samma material hade mycket väl också kunnat skapa kunskap om framställningar av biblioteket, men denna kunskap hade sett annorlunda ut än den i föreliggande undersökning. I denna undersökning var syftet att skapa kunskap om de diskurser som återfinns om barn och bibliotek och en alternativ metod hade inte varit lika fruktbar för detta ändamål. Genom diskursanalysen synliggörs diskurserna samt de subjekspositioner som återfinns inom diskurserna.

I detta kapitel kommer resultatet och analysen diskuteras med utgångspunkt i de tre forskningsfrågorna. Först presenteras ett avsnitt om hur biblioteksrummet framställs, följt av hur biblioteket används i texterna och de identifierade subjekspositionerna. I kapitlets sista avsnitt ges förslag till fortsatt forskning.

6.1 Hur framställs biblioteksrummet?

Uppsatsen ställer tre frågor varav den första är: *Hur framställs biblioteksrummet i de valda texterna?* Jag kommer här att besvara frågan med utgångspunkt i det resultat som redovisats i kapitel 4 och 5. Först kommer frågan att diskuteras utifrån resultatet i informationstexterna, följt av resultatet i de skönlitterära texterna.

6.1.1 Biblioteksrummet i informationstexterna

Få hemsidor gav information om det fysiska biblioteksrummet. Flera boktips inkluderade visserligen information om placeringar av böcker, men denna information var begränsad till placeringskod och avdelning (Biblioteken i Falun, 2021a; Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Jönköping, 2021; Biblioteken i Norrbotten, 2021; Biblioteken i Mölndal, 2021; Bibliotek Uppsala, 2021; Folkbiblioteken i Lund; Partille bibliotek, 2021). Biblioteksrummet framställdes mest i de bilder som var inkluderade på webbplatserna. Dessa bilder föreställde främst böcker och barn som läste böcker. På vissa bilder satt barn och studerade i bibliotekets lokaler, även på dessa bilder var böcker närvarande (Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i

Möln dal, 2021; Partille bibliotek, 2021). Möblerna som visades var stolar, bord och bokhyllor. Bortom detta framställdes biblioteksrummet genom de aktiviteter som hålls där. Biblioteket framställs då som en plats för kreativt skapande, för konstutställningar, sagostunder och annat berättande. Likväl är det främst böckerna som är mest märkbara i framställningen av biblioteksrummet i informationstexterna (Biblioteken i Borås; Biblioteken i Falun, 2021a; Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Jönköping, 2021; Biblioteken i Möln dal, 2021; Biblioteken i Norrbotten, 2021; Bibliotek Uppsala, 2021; Folkbiblioteken i Lund; Partille bibliotek, 2021; Växjö bibliotek, 2021).

Framställningarna av biblioteksrummet i informationstexterna var inte särskilt varierade i texterna. De ger uttryck för särskilt bokdiskursen genom att den tryckta boken och litteraturförmedling tar stor plats på hemsidorna. Bilderna på barn som studerar ger uttryck för bildningsdiskursen. Även beskrivningarna av aktiviteterna ger uttryck för bildningsdiskursen men även vardagsrumsdiskursen. Bevarandediskursen är emellertid inte närvarande i informationstexterna.

6.1.2 Biblioteksrummet i de skönlitterära texterna

I flera av de undersökta böckerna beskrivs inte biblioteksrummet i någon större utsträckning. Endast två av texterna nämner informationsdiskar (Olsson & Jacobsson, 2017; Vallin, 2017). Återkommande är att när biblioteket beskrivs så möts läsaren främst av böcker som fysiska föremål. I en av texterna var dessutom själva biblioteksbyggnaderna bokformade (Vallin, 2017). Flera av beskrivningarna bestod av endast en mening vilken säger att det finns bokhyllor. Biblioteket beskrivs i flera fall också som dammigt. Beskrivningarna kan kopplas till bokdiskursen och bevarandediskursen. Boken är en fysisk symbol som kopplas till biblioteksrummet. Dammet kan kopplas till bevarandediskursen i och med att det signalerar att det som bevaras är gammalt eller orört.

I de längre beskrivningarna beskrivs biblioteksrummet som stort, med bord och stolar och i ett fåtal texter beskrivs målningar eller tavlor på väggarna. Dessa beskrivningar kan kopplas till vardagsrumsdiskursen i och med att bibliotekets storlek och möblemang möjliggör möten, speciellt möten i stora grupper. Målningarna och tavlorna kan kopplas till bildningsdiskursen genom att de spelar en roll i karaktärernas bildning.

6.2 Hur används biblioteket?

Uppsatsens andra fråga är: *Hur används biblioteket i de valda texterna?* Frågan behandlar de bibliotekstjänster som skrivs fram i texterna. De framställda bibliotekstjänsterna såg väldigt olika ut i informationstexterna och i de skönlitterära texterna. Biblioteksanvändningen ger uttryck för vissa subjektpositioner vilka kommer att nämnas, emellertid kommer de att diskuteras djupare i samband med uppsatsens tredje fråga.

6.2.1 Biblioteksanvändning i informationstexterna

I informationstexterna beskrivs främst bibliotekets tjänster genom boktips. Här ingår boktips från personalen, nyhetslistor med mer. Det är främst tryckta böcker som rekommenderas. Vissa av texterna beskrev e-böcker och e-

ljudböcker, men dessa texter fick inte lika stort utrymme som de tryckta böckerna (Biblioteken i Borås, 2021; Biblioteken i Falun, 2021a; Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Jönköping, 2021; 2021; Biblioteken i Mölndal, 2021; Bibliotek Uppsala, 2021; Folkbiblioteken i Lund; Partille bibliotek, 2021).). Ett fåtal texter nämnde annan media i form av spel och spelkonsoller och strömmandet av film, till exempel Biblioteken i Jönköping (2021) som hade en informationstext om lån av spelkonsoller. Här är bokdiskursen mest närvarande då litteraturförmedlingen utgör en stor del av texterna. Digitala medier och spel är inte lika närvarande. En potentiell konsekvens av bokdiskursen är att lånanandet av annan media än böcker inte blir lika känt för låntagarna och att biblioteket främst kopplas till bokutlån. Detta kan i sin tur leda till minskad legitimitet i fråga om digitala medier och tv-spel. Inom bokdiskursen innehar bibliotekarien subjektsposition som litteraturförmedlare. Användaren är då i behov av bibliotekariens förmedling. Visserligen ger texterna, och i förlängning bibliotekarierna, endast information om vilka böcker som de rekommenderar, av vilka användaren kan välja fritt. Ändå positionerar detta bibliotekarien som litteraturkännaren eller experten som användaren får råd av.

Alla texter beskrev ”aktiviteter”, ”på gång” eller ”evenemang”. Aktiviteterna var varierade. Vissa beskrev underhållning i form av tipspromenad, påskpyssel eller skattjakt (Biblioteken i Borås, 2021; Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Mölndal, 2021; Bibliotek Uppsala, 2021; Växjö bibliotek, 2021). Flera beskrev skapande aktiviteter i form av pyssel, målarverkstad eller skrivande, samt aktiviteter för kulturellt mottagande som konstutställningar eller att ta del av andras dikter eller berättelser (Biblioteken i Borås, 2021; Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Mölndal, 2021; Bibliotek Uppsala, 2021; Växjö bibliotek, 2021; Regionbibliotek Norrbotten, 2021a). Dessa texter ger uttryck för bildningsdiskursen. Inom diskursen är biblioteket en plats för självutveckling och lärande, här ingår även biblioteket som stöd till den formella utbildningen. I texterna beskrevs också digital läxhjälp vilket ger uttryck för bildningsdiskursen (Bibliotek Huddinge, 2021; Biblioteken i Mölndal, 2021; Partille bibliotek, 2021). Inom bildningsdiskursen kan bibliotekarien inneha subjektsposition som lärare eller utbildare och användaren som elev. Aktiviteterna ger även uttryck för vardagsrumsdiskursen där biblioteket är en lågintensiv mötesplats. Aktiviteterna möjliggör möten mellan individer som annars inte umgås.

6.2.2 Biblioteksanvändning i de skönlitterära texterna

Även i de skönlitterära texterna användes biblioteket återkommande för boklån eller läsning av böcker. Den vanligaste anledningen till biblioteksbesöken var att få tillgång till böckernas innehåll. Böckerna försåg användarna med underhållning, men främst med information och kunskap. Vanligt förekommande var att användarna satt i biblioteket i grupp och studerade och/eller sysslade med informationssökning. Böckerna användes till detta ändamål, men i en text användes även bibliotekets datorer (Dahlgren, 2018). Dessa användningsområden kan kopplas till bokdiskursen och bildningsdiskursen. Inom bildningsdiskursen kan användaren positioneras som i behov av vägledning, men även som en kompetent informationssökare som inte är i behov av hjälp från vuxna. Användaren kan emellertid inte inneha båda positioner samtidigt. Bibliotekarien kan antingen positioneras som utbildare eller som passiv förvaltare av bibliotekets resurser.

Biblioteket användes även som mötesplats (Dahlgren, 2018; Olsson & Jacobsson, 2017; Sten & Sten, 2016; Vallin, 2017). Mötena var bland vänner eller familjemedlemmar och kunde vara planerade eller oplanerade. Denna framställning ingår i vardagsrumsdiskursen där användaren har en självklar rätt till bibliotekets lokaler. Under de framställda mötena uppstod en slags balanserad maktdynamik där ingen hade makt över någon annan. Oftast hade mötena syftet att diskutera eller planera något som var viktigt för karaktärerna, och under mötena vägde allas röst lika mycket. Varje individ positionerades som kapabel att ta egna beslut och med social agens.

Biblioteket användes också för att förvara och bevara böcker och andra föremål (Dahlgren, 2018; Hyder, 2014; Larsson & Korsell, 2014; Ohlsson, 2019; Sten & Sten, 2016; Vallin, 2017; Widmark, 2019). Detta kan kopplas till bevarandediskursen där bibliotekarien antingen innehar subjektposition som passiv förvaltare av bibliotekets samlingar, eller som den med makt över samlingarna. Användaren kan också inneha en slags passiv position då hen inte använder samlingarna, eller så kan användaren vara i maktunderläge till bibliotekarien då användaren vill ha tillgång till samlingarna som bibliotekarien har makt över.

6.3 Vilka subjektpositioner skrivs fram?

Uppsatsens tredje fråga är: *Vilka subjektpositioner skrivs fram i texterna?* Subjektpositioner inom diskursteori är, som redan nämnt, subjektets förhållande till rådande diskurser. I den aktuella undersökningen har fyra diskurser identifierats och inom dessa har främst bibliotekariens och användarens olika subjektpositioner studerats. ”Bibliotekarie” och ”användare” är subjektpositioner inom ett bibliotekssammanhang. Hur dessa positioner identifieras är alltså olika i de olika diskurserna. Laclau och Mouffe betonar att subjektpositioner alltid står i förhållande till varandra (Laclau & Mouffe, 2008, s. 171). I den aktuella undersökningen innebär det att bibliotekarien och användaren alltid står i förhållande till varandra. Bibliotekarien representerar också biblioteket som institution. I de skönlitterära texterna är inte alltid bibliotekarien närvarande. I vissa fall står därför användaren i förhållande till biblioteket snarare än bibliotekarien. Biblioteket är således en subjektposition inom diskurserna. Denna undersökning studerade dessutom barn som biblioteksanvändare, vilket för med sig subjektpositionerna ”barn” och ”vuxna”. Barn står alltid i förhållande till vuxna, även om dessa vuxna inte alltid är bibliotekarier. Subjektpositionerna för också med sig en maktdimension. Som nämnt i teoriavsnittet behöver inte makt vara strukturer som förtrycker utan enligt diskursteorin är det en slags kraft som skapar social ordning (Laclau & Mouffe, 2008, s. 174–176). Om barn är i beroendeställning till vuxna så behöver detta alltså inte tolkas som ett förtryck av barnet, utan denna maktfördelning skapar den sociala ordningen.

En ytterligare maktdimension är vem som skrivit de analyserade texterna. Alla undersökta texter är skrivna av vuxna för barn. Vem som skrivit informationstexterna är inte alltid tydligt då författare inte ges för alla texter, men vissa av dem, det vill säga de som behandlar boktips, är skrivna av bibliotekarier. Sådana texter är inte endast skrivna av vuxna för barn utan även av bibliotekarier för användare. Resultatet visar således hur barn som

användare konstrueras av vuxna. Barnet har inte möjligheten att konstruera sig själv som användarkategori.

Subjektpositionerna kommer att diskuteras i förhållande till de olika diskurserna. I föreliggande undersökning har fyra diskurser identifierats. Inom varje diskurs kan användarna, bibliotekarierna och biblioteket inneha olika subjektpositioner. För att sammanfatta och åskådliggöra resultatet som diskuterats i föregående kapitel ges här en tabell vilken redogör för de olika diskurserna och motsvarande subjektpositioner.

<i>Subjektpositioner inom diskurserna</i>		
	Användare (barn)	Bibliotekarie eller biblioteket
Bokdiskursen Bok som symbol, litteraturförmedling, information, anti-kommersialism	I behov av förmedling/vägledning	Förmedlare av information och litteratur
Bevarandediskursen Bevarandet och skyddandet av böcker, föremål och kunskap	Passiv <i>eller</i> I underläge mot bibliotekarien	Passiv <i>eller</i> Makt över kunskap/resurser
Bildningsdiskursen Bibliotekets stöd till formell utbildning, biblioteket som plats för upplevelser, allmänbildning och för informationssökning	Elev/i behov av vägledning <i>eller</i> Kompetent informationssökare	Utbildare <i>eller</i> Biblioteket som plats och resurser
Vardagsrumsdiskursen Biblioteket som plats för både planerade och oplanerade möten	Användare med självklar rätt till biblioteket, med social agens och maktbalans	Biblioteket som lågintensiv mötesplats

Figur 3. Tabell över subjektpositioner inom de fyra diskurserna.

6.3.1 Subjektpositioner i bokdiskursen

Inom bokdiskursen kan bibliotekarien inneha subjektposition som förmedlare av litteratur och information. Användaren är då i behov av bibliotekariens förmedling. ”Information” syftar här till information som finns i tryckta böcker. Detta visar sig främst i boktipsen i informationstexterna där bibliotekarierna rekommenderar litteratur. Som tidigare nämnt innehar

boktipsen ett stort utrymme i informationstexterna. Bibliotekarien är därmed experten och kännaren av god litteratur. Denna subjektsposition är inte lika återkommande i de skönlitterära texterna, men förekommer i *Jorvik kallar* (Dahlgren, 2018, s. 129). Lundh (2016) skriver om konsekvenser av diskurser om barn som ”inte kompetenta informationssökare” och betonar att detta positionerar barn som beroende av vuxna för informationssökning (Lundh, 2016). I de skönlitterära texterna var inte bibliotekarierna alltid närvarande men i vissa texter innebar det att barnen fick hjälp av andra vuxna, mest noterbart i *Athena* (Ek, 2020). Bibliotekariens position som litteraturförmedlare behöver inte nödvändigtvis innebära att barnet/användaren är i behov av förmedling, men det sätter alltid bibliotekarien i en slags expertposition. Tuominen problematiserar en positionering av bibliotekarien som expert då han ifrågasätter om en sådan positionering främst gynnar bibliotekarien och inte användaren (Tuominen, 1997). En konsekvens av en positionering av bibliotekarien som expert är att det förminskar användarens förmåga att själv identifiera lämplig litteratur. Bokdiskursen kan också få konsekvensen att bibliotekariens kunskap inom teknik förminskas. Bibliotekarien är då i första hand bokexpert och inte kunnig inom informationsteknik.

6.3.2 Subjektspositioner i bevarandediskursen

Inom bevarandediskursen ses biblioteket som ett slags bokförråd. Det behöver inte nödvändigtvis vara enbart böcker som bevaras utan även andra föremål även om böcker är mest förekommande. Gemensamt för det som bevaras är att det innehåller kunskap. Som nämnt identifierar även Hedemark (2018) en ”boklig bevarandediskurs” där bibliotekarierna ses som passiva förvaltare av bibliotekets samlingar. Hon skriver att en tänkbar konsekvens av denna diskurs är att bibliotekets andra tjänster hamnar i skymundan och synen på bibliotekets verksamhet blir ensidig (Hedemark, 2018). Även i den aktuella bevarandediskursen kan bibliotekarien ses som passiva förvaltare av samlingarna. I de skönlitterära texterna var bibliotekarierna ofta frånvarande eller passiva i biblioteket, i fem av böckerna förekom inga bibliotekarier (Ek, 2020; Larsson & Korsell, 2014; Ohlsson, 2019; Sten & Sten, 2016; Widmark, 2019). Biblioteket blir inom bevarandediskursen inget mer än ett förråd och användarna och bibliotekarierna interagerar inte med biblioteket. De innehar således en slags passiv subjektsposition i förhållande till biblioteket.

En annan subjektsposition som bibliotekarien kan inneha inom bevarandediskursen är som den med makt över kunskapen. Så beskrivs också bibliotekarien i flertalet tidigare studier om bibliotekarieframställningar i skönlitteratur (se bl. a. Rydbeck, 2004; Skjerdingsstad & Tveit, 2019). Detta följer bibliotekariens syfte att bevara kunskapen, vilket kan innebära att skydda den från de som vill använda den. I texterna beskrevs förbjudna böcker och föremål vilka fortfarande skulle bevaras, men som användare nekades åtkomst till eftersom innehållet i böckerna kunde vara farligt. Ett exempel på detta är i *Nidstången* där biblioteket har väktare i stället för bibliotekarier. I samma text är delar av biblioteket förbjudna för barnen då de är farliga och i vissa fall innehåller monster (Larsson & Korsell, 2014). Om användaren vill få tillgång till förbjudna föremål uppstår konflikt. Hedemark använder begreppet *paternalism* för att beskriva den konflikt som kan uppstå mellan en bibliotekarie och en användare där användaren ses som ovetande om sitt eget bästa (Hedemark, 2009). Som redan nämnt skriver Savolainen att barn har varit föremål för skyddandet av negativa effekter av läsning och därför har nekats

tillgång till viss litteratur (Savolainen, 2020, s. 209). Hon beskriver hur vissa mekanismer möjliggör att biblioteket ger fri tillgång till böcker samtidigt som de uppehåller en miljö som avskräcker lånanandet av vissa böcker (Savolainen, 2020). Erfarenheten av bibliotekarien som undanhåller farlig litteratur är alltså inte något som enbart återfinns i skönlitterära skildringar.

6.3.3 Subjektpositioner i bildningsdiskursen

Inom bildningsdiskursen är biblioteket en plats för skolarbete, för informationsinsamling, eller för aktiviteter som främjar användarens utveckling och myndiggörande. Biblioteket är här en plats för resurser som möjliggör lärande. I informationstexterna ger kreativa aktiviteter samt läxhjälp uttryck för denna diskurs. I de skönlitterära texterna är denna diskurs synlig genom att karaktärerna gör skolarbete och sysslar med informationsinsamling på biblioteket. Inom diskursen kan användaren inneha subjektposition som elev eller som i behov av vägledning. Bibliotekarien är då en utbildare eller vägledare som användaren är beroende av. Användaren kan även inneha subjektposition som kompetent informationssökare som inte är i behov av vägledning. Då är biblioteket främst platsen där den kompetenta användaren kan befinna sig och nyttja de tillgängliga resurserna. I fråga om subjektpositionerna ”barn” och ”vuxna” kan diskursen kopplas till Kårelands tema ”det kompetenta barnet” (Kåreland, 2013; 2015). Barnet är då ansvarsfullt och kompetent, och axlar vuxenrollen. De vuxna är frånvarande eller iklädda en barnroll. Bibliotekarien i *Humlan* kan påstås iklädd en barnroll genom att hon gömmer sig för besökarna och kissar på golvet (Sigunsdotter, 2020). Samtidigt behöver inte användaren som kompetent informationssökare nödvändigtvis föra med sig att vuxna innehar en slags subjektposition som barn. Emellertid var det detta tema som framkom i texterna, det vill säga att då barnet var kompetent och inte i behov av vuxen vägledning så var de vuxna frånvarande eller inkompetenta. En konsekvens av bildningsdiskursen kan alltså föra med sig en syn på barn som antingen beroende av vuxna eller som utan möjlighet att få vuxnas stöd. Ett tredje alternativ där barnet är kompetent men ändå kan ta stöd av vuxna ibland är alltså inte närvarande i den aktuella bildningsdiskursen. En potentiell konsekvens av detta synsätt är att barn som användare antingen ses som helt beroende av hjälp eller helt självständiga och kompetenta utan behov av stöd.

6.3.4 Subjektpositioner i vardagsrumsdiskursen

Inom vardagsrumsdiskursen är biblioteket en lågintensiv mötesplats där såväl planerade som oplanerade möten kan ske. Användaren har här en subjektposition som innebär en självklar rätt till bibliotekets lokaler utan att behöva redogöra för vilket ärende hen har. Biblioteket kan ses som ett kulturellt centrum där organiserade aktiviteter sker och där individer som annars inte skulle umgås får en chans att mötas, tala och dela erfarenheter och idéer. Detta är tydligt i informationstexterna där aktiviteterna möjliggör möten mellan besökare som kanske inte hade träffats annars. Biblioteket är även en plats där bekanta kan träffas för att prata eller umgås på andra sätt. Detta framkommer i de skönlitterära texterna där biblioteket ofta användes som mötesplats. Inom vardagsrumsdiskursen är biblioteket en neutral plats där alla har samma makt. Detta kan ses som ett slags demokratiskt utjämning där alla har samma bestämmanderätt och där ingen är mer dominant än någon annan.

En potentiell konsekvens av vardagsrumsdiskursen är att användare upplever sig ha en självklar rätt till biblioteksrummen. Detta kan detta leda till att individer känner sig bekväma i att vistas på och använda biblioteket. Det kan också leda till att konflikt uppstår då användarna inte har en självklar rätt till bibliotekets lokaler och tjänster, som till exempel i samband med Covid-19-pandemin där många bibliotek har begränsad service eller till och med haft helt stängt.

6.3.5 Diskussion kring subjektpositionerna

Inom diskurserna kan barnet som användare inneha subjektpositioner som är varandras motpol. Barnet kan vara helt oberoende av vägledning eller stöd och vara en kompetent informationssökare. När barnet innehar denna subjektposition så är det för att barnet måste det, de vuxna är inte närvarande eller så är de oförmögna eller ovilliga att hjälpa barnet. Detta framkommer endast i de skönlitterära texterna. Det är alltså inte på grund av barnets egen vilja som den genomför informationssökningen utan vuxna utan för att den inte har något val. Denna position återfinns i bildningsdiskursen och i bevarandediskursen. I bildningsdiskursen är biblioteket en plats för barnets studier och det är biblioteket som förser barnet med resurser. Biblioteket spelar alltså en mer aktiv roll i att förse användaren med resurser i form av bland annat böcker och datorer. Inom bevarandediskursen är biblioteket mer passivt, som ett förråd. Inom bevarandediskursen kan också bibliotekarien motarbeta barnets informationssökning genom att förbjuda vissa resurser.

En motpol till det kompetenta barnet är barnet i behov av hjälp, vägledning eller förmedling. Att barnet har dessa behov placerar bibliotekarien som expert och lärare. Dessa positioner återfinns i bokdiskursen och bildningsdiskursen, främst i informationstexterna men även till viss del i de skönlitterära texterna. En potentiell konsekvens av detta är att relationen mellan bibliotekarien och användaren blir ensidig där bibliotekarien alltid är dominant över användaren/barnet.

Det är påfallande att barnet framställs som antingen helt kompetent och självständig eller helt i behov av vägledning. Inom diskurserna är barnet dessutom helt i behov av vuxna när vuxna finns tillgängliga och är villiga att hjälpa barnet. Detta placerar alltid vuxna, och speciellt bibliotekarier, i en position där de alltid vet barnets bästa bättre än barnet själv när de är närvarande.

Det går att tolka in ett informationsbeteende inom diskurserna där barnet antingen behöver vuxnas vägledning eller så är de själva kompetenta inom samma informationspraktiker som de vuxna sysslar med. En potentiell konsekvens av detta synsätt är att barns egna informationspraktiker inte ses som giltiga. Lundh (2016) skriver att barn identifieras utifrån brister, bland annat som inkompetenta informationssökare, vilket placerar barn i en beroendeställning till vuxna. Hon betonar att forskning kring barns informationsbeteende bör fokusera på de informationspraktiker som involverar barn i ung ålder snarare än hur barn är (Lundh, 2016). Likaså leder definitioner av barn endera ”som vuxna” eller ”inte som vuxna” till att deras egna informationsbeteende inte nyanseras.

I föreliggande undersökning har två olika typer av texter studeras. Flera skillnader men också flera likheter finns i de olika texttyperna. En påtaglig likhet är den tryckta bokens plats i båda texttyper. En skillnad är bevarandediskursen i de skönlitterära texterna. I informationstexterna kan utläsas en uppmuntran till användning och förmedling av böcker, medan i de skönlitterära texterna var även bevarandet och skyddandet av böckerna återkommande. En annan skillnad var de aktiviteter som beskrevs i informationstexterna. Dessa texter beskrev kulturella, konstnärliga och underhållande aktiviteter som inte var närvarande i de skönlitterära texterna. En likhet mellan texterna var biblioteket som plats för skolarbete.

Det fanns fler likheter mellan de olika texttyperna än vad jag trodde innan undersökningen. Samtidigt fanns det skillnader som jag inte hade förväntat mig. Den tydligaste skillnaden var den om ”det kompetenta barnet” och bevarandediskursen i de skönlitterära texterna samt att detta inte alls var märkbart i informationstexterna. Ett annat resultat som för mig var oväntat var bibliotekariens frånvaro i texterna och att bibliotekarien endast hjälpte användarna vid två tillfällen (Dahlgren, 2018, s. 129; Vallin, 2017, s. 309). Ett resultat som jag inte fann förvånande var att biblioteket framställdes som en mötesplats. Genom att synliggöra vardagsrumsdiskursen fann jag att det kan leda till att användaren har en självklar rätt till biblioteksrummet. Detta kan leda till konflikt genom att bibliotek har haft stängt eller begränsad service under pandemin. För mig var detta speciellt intressant eftersom jag arbetat på bibliotek under pandemin och har upplevt konflikt i samband med användares upplevda rätt till biblioteket. Diskurser kan, som nämnt, leda till reella konsekvenser och detta var en potentiell konsekvens som för mig var oväntat.

6.4 Förslag till fortsatt forskning

Denna undersökning har studerat informationstexter samt skönlitterära böcker för barn i mellanåldern, det vill säga barn som är 6–12 år. Tio svenska folkbibliotekshemsidor och tio svenska barnböcker har undersökts vilket är ett litet antal hemsidor och böcker i förhållande till hur många folkbibliotek och barnböcker som finns. Vidare forskning inom båda textkategorier skulle vara givande för att skapa kunskap om de biblioteksframställningar som finns. Informationstexterna var i hög grad korta, ofta bestod de endast av en mening. En kvantitativ undersökning av texter från bibliotekshemsidor hade därför kunnat skapa en större bild av vilka typer av texter som förekommer.

Om bibliotek- och bibliotekarieframställningar i skönlitteratur finns flera aspekter som inte har undersökts i föreliggande uppsats. Yontz (2003) gör en kvantitativ undersökning av fiktiva bibliotekarier i barnlitteratur där ålder, etnicitet och kön kartläggs. En liknande studie skulle kunna vara relevant att göra för att göra till exempel en genuskritisk studie av bibliotekarieframställningar.

Som sagt har föreliggande studie undersökt barn i mellanåldern. Att studera skönlitteratur för småbarn eller ungdomar kan skapa kunskap om hur biblioteksanvändning framställs för olika åldrar. Vidare kan det vara stor skillnad i biblioteksanvändning för ett barn som är 6 år och ett barn som är 12. En studie som jämför texter för barn i olika åldrar kan således nyansera bilden av framställningar av barn. En problematik som kan uppstå är att vissa förlag

kategoriserar böcker på olika sätt och att därmed identifiera böcker som riktar sig till barn i en mer begränsad åldersgrupp (till exempel 6–9 år i stället för 6–12 år) är inte alltid självklart och kan variera från förlag till förlag.

Fler studier av biblioteksframställningar i texter för barn är givande då det är viktigt att problematisera hur vuxna kategoriserar barn som användare eftersom detta också kan påverka bibliotekens tjänster.

7 Sammanfattning

Diskurser inom bibliotekssammanhang kan få verkliga konsekvenser. Att undersöka vilka diskurser som finns problematiserar också dessa diskurser och ifrågasätter sådant som ses som självklart. Undersökningar om diskurser i texter om bibliotek för barn synliggör också hur barnet som biblioteksanvändare skrivs fram i texterna.

Denna uppsats undersöker diskurser kring barn och bibliotek i texter som riktar sig till barn. Syftet är att skapa kunskap om de diskurser som återfinns i materialet för att således synliggöra de subjekspositioner som uppstår i förhållande till diskurserna. Uppsatsen ställer tre frågor:

- Hur framställs biblioteksrummet i de valda texterna?
- Hur används biblioteket i de valda texterna?
- Vilka subjekspositioner skrivs fram i de valda texterna?

Undersökningen använder diskursteori vilket är en inriktning av diskursanalys där huvudverket är *Hegemonin och den socialistiska strategin* av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (2008). Informationstexter som riktar sig till barn från tio bibliotekshemsidor, samt tio böcker som riktar sig till barn i mellanåldern har undersökts. Fyra diskurser har identifierats: bokdiskursen, bevarandediskursen, bildningsdiskursen samt vardagsrumsdiskursen. Inom bokdiskursen återfinns boken som fysisk symbol, biblioteket som plats för litteraturförmedling och biblioteket som motpol till kommersialism. Inom denna diskurs kan bibliotekarien inneha subjeksposition som litteraturförmedlare och användaren som i behov av vägledning. Inom bevarandediskursen är bevarandet och skyddandet av böcker centralt. Här kan biblioteket ses som ett bokförråd och användarna och bibliotekarierna som passiva i förhållande till bibliotekets samlingar. En annan subjeksposition som bibliotekarien kan inneha är som den med makt över samlingarna och i förlängningen över kunskapen. Användaren hamnar i ett underläge mot bibliotekarien som kan undanhålla kunskap från användaren. Inom bildningsdiskursen betonas bibliotekets stöd till formell utbildning och biblioteket som plats för informationssökning, allmänbildning och upplevelser. Här kan biblioteket ses som en plats för studier eller resurser och användaren kan inneha subjeksposition som kompetent informationssökare. Användaren kan också inneha subjeksposition som i behov av vägledning och bibliotekarien som expert och utbildare. Inom vardagsrumsdiskursen är biblioteket en lågintensiv mötesplats för planerade och oplanerade möten. Användarens subjeksposition blir då som en med självklar rätt till biblioteket, med social agens och som varken mer eller mindre dominant än någon annan.

Källförteckning

- Andersson, M. & Skot-Hansen, D. (1994). *Det lokale bibliotek: afvikling eller udvikling*. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksskole.
- Audunson, R. (2005). The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. *Journal of Documentation*, 61(3), 429–441. Doi: <https://doi.org/10.1108/00220410510598562>
- Bergström, G. & Ekström, L. (2018). Tre diskursanalytiska inriktningar. I K. Boréus & G. Bergström (red.). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (4 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Brown-Syed, C. & Barnard Sands, C. (1997). Some Portrayals of Librarians in Fiction – A Discussion. *Education Libraries*, 21(1–2), 17–24. Doi: <https://doi.org/10.26443/el.v21i1-2.111>
- Buschman, J. & Leckie, G. J. (red.) (2007). *The library as place: history, community, and culture*. Westport, Conn.: Libraries Unlimited.
- Dickinson, T. E. (2003). Looking at the Male Librarian Stereotype. *The Reference Librarian*, 37(78), 97–110. Doi: 10.1300/J120v37n78_07
- Frohmann, B. (1994). Discourse Analysis as a Research Method in Library and Information Science. *Library & Information Science Research*, 16(2), 119–138. Doi: [https://doi.org/10.1016/0740-8188\(94\)90004-3](https://doi.org/10.1016/0740-8188(94)90004-3)
- Garralón, A. (1996). La biblioteca en los libros infantiles y juveniles. *Educación y Biblioteca* 74, 27–45. Tillgänglig: <https://gredos.usal.es/handle/10366/113299>
- Gustavsson, K. (2008). Inledning. I E. Laclau & C. Mouffe. *Hegemonin och den socialistiska strategin* (s. 7–19). Göteborg; Stockholm: Glänta; Vertigo.
- Hedemark, Å., Hedman, J., & Sundin, O. (2005). Speaking of users: on User discourses in the field of public libraries. *Information Research*, 10(2). Tillgänglig: <http://www.informationr.net/ir/10-2/paper218.html>
- Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. [Doktorsavhandling, Uppsala universitet]. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hedemark, Å. (2012) A Study of Swedish Children's Attitudes to Reading and Public Library Activities. *New Review of Children's Literature and Librarianship*, 18(2), 116–127, Doi: 10.1080/13614541.2012.716693
- Hedemark, Å. (2018). Bevara eller förändra? En analys av debatter om folkbibliotek i dagspress 2007–2017. I J. Hansson & P. Wisselgren (red.), *Bibliotekarier i teori och praktik* (s. 211–231). Lund: BTJ Förlag.
- Heylman, K. M. (1975). Librarians in Juvenile Literature. *School Library Journal*, 21(9), 25–28.
- Hvenegaard Rasmussen, C. & Jochumsen, H. (2010). Från läsesal till levande bibliotek – barn, ungdomar och biblioteksrummet. I K. Rydsjö, F. Hultgren & L. Limberg (red.). *Barnet, platsen, tiden: teorier och forskning i barnbibliotekets omvärld* (s. 213–240). Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Höglund, L. (1997) Bibliotekets förändringsprocesser: ett forskningstema. *Svensk biblioteksforskning*, 11(1–2), 5–24.

- Jochumsen, H. & Hvenegaard Rasmussen, C. (2000). *Gør biblioteket en forskel?*. København: Danmarks Biblioteksforening.
- Jochumsen, H., Hvenegaard Rasmussen, C., & Skot-Hansen, D. (2012). The four spaces - a new model for the public library. *New Library World*, 113(11/12), 586–597. Doi: <https://doi.org/10.1108/03074801211282948>
- Kåreland, L. (2013). *Barnboken i samhället* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.
- Kåreland, L. (2015). *Skönlitteratur för barn och unga. Historik, genrer, termer, analyser*. Lund: Studentlitteratur.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. (C. Edenborg, Övers.). Göteborg; Stockholm: Glänta; Vertigo. (Originalutgåvan publicerad 1985, 2. uppl. publicerad 2001)
- Linhart, S. H. (2019). De som savnet bøker. I K. I. Skjerdingsstad & Å. K. Tveit. (red.), *Biblioteket i litteraturen* (s. 119–155). Oslo: Pax Forlag.
- Lundh, A. (2016). Subject positions of children in information behaviour research. *Information research*, 21(3). Tillgänglig: <http://informationr.net/ir/21-3/paper717.html>
- Maynard, S. & McKenna, F. (2005). Mother Goose, Spud Murphy and the Librarian Knights: Representations of librarians and their libraries in modern children's fiction. *Journal of Librarianship and Information Science*, 37(3), 119–129. Doi: 10.1177/0961000605057475
- Myers, M. (1998). *Images of Librarians in Science Fiction and Fantasy: Including an Annotated List*. Richmond, KY: Eastern Kentucky University.
- Rydbeck, K. (2004, Juni). *Från arg tant med knut till farlig sexbomb – om bibliotekariestereotyper i ord och bild*. Paper presenterat vid NIKK:s nordiska kvinnorörelsekonferens i Reykjavik, juni 2004.
- Rydsjö, K. & Elf, A. (2007). *Studier av barn- och ungdomsbibliotek: En kunskapsöversikt*. Stockholm: Regionbibliotek Stockholm.
- Roed, T. (2006). *Børn bruger biblioteker – hvordan og hvornår: rapport over interview med københavnske børn og unge*. København: Københavns kommun, kultur- och fritidsförvaltningen.
- Sahlin, I. (1999). Diskursanalys som sociologisk metod. I K. Sjöberg (red.). *Mer än kalla fakta. Kvalitativ forskning i praktiken* (s. 83–106). Lund: Studentlitteratur.
- Savolainen, I. (2020). Protecting books from readers: Children in Finnish public libraries, 1930–1959. I E. Erlanson, P. Henning, L. Lindsköld & J. Helgason (red.). *Forbidden Literature: Case Studies on Censorship* (s. 209–226). Lund: Nordic Academic Press. Doi: <https://doi.org/10.21525/kriterium.22.k>
- Skjerdingsstad, K. I. & Tveit, Å. K. (red.). (2019). *Biblioteket i litteraturen*. Oslo: Pax Forlag.
- Wallin, B., Tattersall Wallin, E. & Gunnarsson Lorenzen, D. (2019). Bokläsning och den svenska bokmarknaden. I U. Andersson, B. Rönnerstrand, P. Öhberg & A. Bergström (Red.), *Storm och stiltje* (s. 287–299). Göteborgs universitet: SOM-institutet. Tillgänglig: <https://www.gu.se/sites/default/files/2020-04/Storm%20och%20stiltje%20HELA.pdf>
- Thórsteinsdóttir, G. & Arvidsson, A. (1999). Folkbibliotekets roller och dess användare. En undersökning som speglar användarnas åsikter på sexton svenska folkbibliotek. *Svensk biblioteksforskning*, 13(1), 5–26.

- Tuominen, K. (1997). User-centered discourse: an analysis of the subject positions of the user and the librarian. *Library Quarterly*, 67(4), 350-371.
- Tveit, Å. K. (2019). Matildas magiske metode. I K. I. Skjerdingstad & Å. K. Tveit. (red.), *Biblioteket i litteraturen* (s. 221–244). Oslo: Pax Forlag.
- Vilariño Picos, T. (2011). The Library and the Librarian as a Theme in Literature. *CLCWeb : Comparative Literature and Culture*, 13(5). Doi: <https://doi.org/10.7771/1481-4374.1912>
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Yontz, E. (2003). Librarians in Children's Literature, 1909–2000. *The Reference Librarian*, 37(78), 85-96. Doi: 10.1300/J120v37n78_06

Skönlitteratur

- Dahl, R. (1988). *Matilda*. London: Jonathan Cape.
- Dahlgren, H. (2018). *Jorvik kallar*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Eco, U. (1983). *Rosens namn*. (E. Alexanderson, Övers.) Stockholm: Bromberg. (Originalutgåvan publicerad 1981).
- Ek, E. (2020). *Athena. Hur svårt kan det vara?!* Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Hyder, L. (2014). *Bibliotekskuppen*. Stockholm: Opal.
- Johnson, E. (1992). *Romanen om Olof*. Stockholm: Bonnier.
- Larsson, Å. & Korsell, I. (2014). *Nidstången*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Lo-Johansson, I. (1955). *Kungsgatan*. Stockholm: Bonnier.
- Ohlsson, K. (2019). *Mysteriet på Ödeborgen*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Olsson, S. & Jacobsson, A. (2017). *Bra jobbat, Sune!* Malmö: Egmont Publishing.
- Olsson, S. & Jacobsson, A. (2019). *Sune vs Sune*. Malmö: Egmont Publishing.
- Sigunsdotter, K. (2020). *Humlan Hanssons hemligheter*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Sten, C. & Sten, V. (2016). *Djupgraven*. Stockholm: Bonnier Carlsen.
- Vallin, E. (2017). *Speglarnas hemlighet*. Stockholm: Natur & kultur.
- Widmark, M. (2019). *Nelly Rapp och det hemliga biblioteket*. Stockholm: Bonnier Carlsen.

Webbplatser

- Biblioteken i Borås. (2021). [Hemsida]. <https://bibliotek.boras.se/>. Hämtad: 2021-03-31
- Biblioteken i Falun. (2021a). [Hemsida]. <https://bibliotek.falun.se/>. Hämtad: 2021-03-31
- Biblioteken i Falun. (2021b). *Barn*. <https://bibliotek.falun.se/barn?refId=fHaJhR&culture=sv>. Hämtad: 2021-03-31
- Bibliotek Huddinge. (2021). [Hemsida]. <https://bibliotek.huddinge.se/>. Hämtad: 2021-03-31
- Biblioteken i Jönköping. (2021). [Hemsida]. <https://bibliotek.jonkoping.se/>. Hämtad: 2021-03-31
- Biblioteken i Mölndal. (2021). [Hemsida]. <https://bibliotek.molndal.se/>. Hämtad: 2021-04-01

- Biblioteken i Norrbotten. (2021). [Hemsida]. <https://www.bibblo.se/>. Hämtad: 2021-04-01
- Bibliotek Uppsala. (2021). [Hemsida]. <https://bibliotekuppsala.se/>. Hämtad: 2021-04-01
- Folkbiblioteken i Lund. (2021). [Hemsida]. <https://folkbiblioteken.lund.se/>. Hämtad: 2021-04-01
- Partille bibliotek. (2021). [Hemsida]. <https://bibliotek.partille.se/>. Hämtad: 2021-04-01
- Regionbibliotek Norrbotten. (2021a). *Polarbibblo*. <https://www.polarbibblo.se/>. Hämtad: 2021-04-01
- Regionbibliotek Norrbotten. (2021b). *Vad kan du göra hos oss?* <https://www.polarbibblo.se/vad-kan-du-gora-hos-oss/>. Hämtad: 2021-04-01
- Växjö bibliotek. (2021). [Hemsida]. <https://bibliotek.vaxjo.se/>. Hämtad: 2021-04-01